

פרשת ויצא

תוכן העניינים

פרק כח

- 5 יעקב יוצא לחרון וה' מתגלה אליו בהר המוריה
8 דברי ה' ליעקב בחלום וקריאת שם המקום בית אל
14 נדרו של יעקב
17 המסרים העולים מפרק כח

פרק כט

- 19 יעקב פוגש את הרועים ליד הבאר
22 מפגש יעקב עם רחל והשקיית צאנה
25 פגישת יעקב ולבן וסיכום שכר עבודת יעקב אצל לבן
27 נישואי יעקב עם רחל ולאה
30 לידת לאה את ראובן, שמעון, לוי ויהודה
35 המסרים העולים מפרק כט

פרק ל

- 38 קנאת רחל ותגובת יעקב
41 הולדת דן ונפתלי לבלהה שפחת רחל
43 הולדת גד ואשר לזלפה שפחת לאה
44 מעשה הדודאים והולדת יששכר, זבולון ודינה ללאה
49 הולדת יוסף לרחל
49 חכמת יעקב בשכר עבודתו ודרך התעשרותו
56 המסרים העולים מפרק ל

פרק לא

- 58 דברי בני לבן, שינוי פני לבן וציווי ה' ליעקב לשוב לארץ
60 שיחת יעקב עם רחל ולאה בשדה ותשובתן
64 בריחת יעקב ומשפחתו ולקיחת רחל את התרפים
65 רדיפת לבן ובניו אחרי יעקב ודברי ה' ללבן בלילה

- 67 דברי לבן ליעקב וחיפוש התרפים
- 68 תוכחת יעקב ללבן
- 71 כריתת הברית בין לבן ליעקב ועשיית הגלעד
- 75 המסרים העולים מפרק לא

פרק לב

- 77 עזיבת לבן ומפגש יעקב עם מלאכי ארץ ישראל
- 78 המסרים העולים מפרק לב
- 79 סיכום פרשת ויצא

פרק כח

בחלקו השני של פרקנו ישנם שלושה נושאים עיקריים:

1. יעקב יוצא לחרן וה' מתגלה אליו בהר המוריה
2. דברי ה' ליעקב בחלום וקריאת שם המקום בית אל
3. נדרו של יעקב

יעקב יוצא לחרן וה' מתגלה אליו בהר המוריה

(פסוקים י-יב)

נאמר בפסוק י: **"וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שֶׁבַע..."**

בפסוק זה עולה שאלה: מדוע מפרשת התורה מהיכן יצא יעקב?

לשאלה זו נענה שתי תשובות:

א. התורה רצתה ללמדנו על צערו הגדול של יעקב שנאלץ לעזוב את בית אביו - בית של עבודת ה', ואת ארצו הנבחרת והקדושה, וכפי שהדגיש **האברבנאל**: **"שהיה קשה על יעקב צאתו מהארץ הנבחרת ומבית אביו... והנה יעקב להיותו מצמער ביציאתו..."**.

ב. התורה באה ללמדנו על ההשפעה הגדולה שהשפיע יעקב על בני עירו, וממילא על הרושם שעשתה יציאתו מהעיר, כפי שכתב **רש"י**: **"...מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם, שבזמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה, יצא משם - פנה הודה, פנה זיוה, פנה הדרה..."**. המילים "הוד", "זיו" ו"הדר" מתארות את השפעתו המיוחדת של הצדיק על בני עירו.

נסביר שהצדיק בהתנהגותו מהווה דוגמא לבני עירו, ומעוררם לעשות תשובה, לטהר את מידותיהם ולהיטיב את דרכם, כפי שמבאר בעל **המאור ושמש**:

"...והנה הצדיק אשר בעיר, מחמת שהוא מתנהג [מנהיג] את עצמו במידת האמת, ובכל המידות בקדושה ובטהרה, ודוחה השפלות, על ידי זה מעורר את בני עירו והמדבקים בו ומיישר לבנם שלא יהיה ביניהם קנאה ושנאה ותחרות, רק [אלא] שכל אחד יודה חברו על האמת ושלא ירצה אחד לנצח את חברו בהבלי הזמן, וכן בכל המידות המגוננות... וגם מעורר לבנם בתשובה שלימה..."

בלימוד דברי רש"י אלו נפגיש את הילדים עם גדולתו של יעקב אבינו והשפעתו על סביבתו.

"...וַיֵּלֶךְ חֲרָנָה"

בדרכו לחרן, לגלות שאין ידוע סופה, החליט יעקב להתמסר ללימוד תורה. יעקב אבינו נכנס לבית המדרש של עבר ולמד שם תורה בעמל וביגיעה במשך ארבע עשרה שנה, כפי שכתב רש"י בפסוק הבא, בשם המדרש: "...אבל י"ד שנים ששימש בבית עבר לא שכב בלילה, שהיה עוסק בתורה".

ו**כתב היפה תואר** (בראשית רבה סח, יא): "...ששם [בבית עבר] לא שכב, רק שנת ארעי, כדי שלא יתבטל מלימודו..."

לאור דבריו נתאר לילדים את שקידתו העצומה של יעקב על לימוד התורה, במשך כל היממה, עד כדי כך שלא שכב לישון בלילה, כמובא במדרש **תנחומא** (וישלח ט): "אין לך בן אדם שנתייגע בתורה כיעקב..."

איננו רגילים להביא מדברי חכמינו כשאינם עולים מהפסוק אלא אם כן יש בהם חשיבות מיוחדת. כאן הבאנו מדרש זה, כדי שחשבון מניין שנותיו של יעקב יעלה כראוי, שהרי על פי חשבונם של חכמינו

עברו ארבע עשרה שנים מיציאתו של יעקב אבינו מבאר שבע עד הגעתו לחרן, ודברי חכמים על ישיבתו של יעקב בבית המדרש משלימים את החוליה החסרה.

בלימוד דברי חכמים אלו נפגיש את הילדים עם שקידתו העצומה של יעקב אבינו בלימוד התורה.

נאמר בפסוק יא: "וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם..."

כתב רש"י: "לא הזכיר הכתוב באיזה מקום, אלא 'במקום' - הנוכח במקום אחר, הוא הר המוריה שנאמר בו [כאשר הלך אברהם לעקדת יצחק. בראשית כב, ד]: 'וירא את המקום מרחוק'". כלומר התורה לא הזכירה את שם המקום כי הוא נזכר כבר במעשה העקדה.

בעקבות דברי רש"י אלו נסביר לילדים את כללי הדקדוק של ה"א הידיעה, ונאמר שכוונת המילה "בַּמָּקוֹם" היא למקום ידוע, ה"מקום", הוא הר המוריה.

נוסיף ונאמר שהתורה כינתה את הר המוריה "המקום", ולא אמרה את שמו, להורות שמדובר במקום המיוחד ביותר בעולם, וכדברי הפלי יקר: "...לכך קראו סתם ['המקום', ולא 'הר המוריה']", לפי שהוא מקומו של עולם, הן מצד ששם אבן השתיה ומשם הושתת כל העולם, הן מצד שעדיין כל העולם מיוסד עליו, כי ממנו יוצא השפע לכל העולם...".

נדגיש באוזני הילדים את חשיבות "המקום" - הר המוריה, ובכך נחנכם לירא את מקום המקדש.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיִּקַּח מֵאַבְנֵי הַמָּקוֹם וַיִּשֶׂם מְרִאֲשֵׁתָיו..."

נסביר כפשוטו של מקרא, שיעקב לקח אבן אחת מתוך אבנים רבות שהיו במקום, וכפי שכתב האבן עזרא: "אחת מאבני המקום" (ועיין זה תרגם גם אונקלוס).

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא"

כתב רש"י: "לשון מיעוט [המילה "ההוא" באה למעט: דווקא במקום ההוא, ולא במקום אחר]. באותו מקום שכב, אבל י"ד שנים ששמש בבית עבר לא שכב בלילה, שהיה עוסק בתורה".

אמנם כבר הזכרנו את דברי רש"י הללו בפסוק הקודם, בכל זאת שוב ונזכירם כאן, כדי להדגיש ולהטמיע בלב הילדים את החשיבות הרבה שבשקידה על לימוד התורה.

נאמר **בפסוק יב**: "וַיַּחְלֵם וַהֲנֵה סֵלֶם מִצֵּב אֲרֶצָה... וַהֲנֵה מְלֹאכֵי אֱלֹקִים עֲלֵים וַיִּרְדִּים בּוֹ"

חכמינו ז"ל, ובעקבותיהם מפרשים רבים, הביאו דברים מופלאים על רמזי הסולם והמלאכים. רמזים אלו נשאר לגיל בוגר יותר. בגיל הצעיר נסביר את הדברים באופן שיתיישבו על לב הילדים, לכן נסביר **כרש"י**: "מלאכים] עולים תחילה ואחר כך יורדים. מלאכים שליווהו בארץ - אין יוצאין חוצה לארץ ועלו לרקיע, וירדו מלאכי חוצה לארץ ללוותו". לאור דברים אלו נדגיש שני דברים: **האחד** - מעלתו של יעקב, שמלאכי ה' מלווים אותו בדרכו. **והשני** - מעלתה של ארץ ישראל, שאין רשות למלאכי ארץ ישראל לצאת לחוץ לארץ.

דברי ה' ליעקב בחלום וקריאת שם המקום בית אל

(פסוקים יג-יט)

נאמר **בפסוק יג**: "וַהֲנֵה ה' נֹצֵב עָלָיו וַיֹּאמֶר אָנֹכִי ה' אֱלֹקֵי אַבְרָהָם אָבִיד וְאַלְקֵי יִצְחָק..."

נדגיש באוזני הילדים, שכאן זו הפעם הראשונה בה ה' מדבר עם יעקב, ומשום כך פותח ה' ואומר ליעקב שהוא אלקי אבותיו. כך אמר ה' גם למשה רבנו בפעם הראשונה שדיבר עמו במעמד הסנה (שמות ג, ו): "וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֱלֹקֵי אָבִיד אֱלֹקֵי אַבְרָהָם אֱלֹקֵי יִצְחָק וְאַלְקֵי יַעֲקֹב".

נסב את תשומת ליבם של הילדים למילים "אלקי אברהם אביך" ונעלה את השאלה: הרי אברהם היה סבו של יעקב, ולא אביו, ומדוע ה' מכנה אותו אביו?
נסביר בשני אופנים:

א. הסב נחשב כמו אב, וכפי שכתב החזקוני: "מלמד שבני בנים הרי הם כבנים".

ב. מבין בניו של אברהם יעקב נבחר להיות יורש, ולא בנים אחרים, לכן נחשב אברהם כאביו, וכפי שכתב הרד"ק: "כאילו הוא אביך ולא אבי הבנים האחרים, כי ירושתו לך תהיה".

וביתר הרחבה כתב האברבנאל: "והנה אמר [דווקא] באברהם מלת 'אביך' [אלקי אברהם אביך ואלקי יצחק], להגיד שהוא [יעקב] יירש כל ייעודיו, כאילו היה אברהם אביו והוא היה בנו בלבד, לא ישמעאל ולא עשו ולא בני קטורה, כי בו לבדו יקרא לו זרע".

נאמר בהמשך הפסוק: "...הארץ אשר אתה שכב עליה לך אתנה ולזרעך"

כתב הרד"ק: "שאתה שוכב במקום ממנה"....

כלומר, ה' אומר ליעקב שהארץ שהוא שוכב על חלק ממנה, את כולה יתן ה' לו ולזרעו, כפי שנאמר בפסוק הבא: "...ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה..."

נאמר בפסוק יד: "והיה זרעך בעפר הארץ..."

כאן מבטיח ה' ליעקב שצאצאיו יהיו רבים כגרגירי העפר. ועל אף שכבר התברכו אברהם ויצחק שצאצאיהם יהיו רבים ככוכבי השמים, כאן ישנה תוספת ברכה, שכן גרגירי עפר הארץ רבים יותר מהכוכבים.

נאמר בהמשך הפסוק: "...ופרצת ימה וקדמה וצפנה ונגבה..."

למילה "ופרצת" נביא שני פירושים:

א. לשון התרבות, כדברי האבן עזרא – "...ורבית..." כלומר כוונת ה'

לברך את יעקב שזרעו יגדל ויתרבה עד שימלא את כל רוחות הארץ, על ידי שיתיישב בהם.

ב. לשון חוזק והתגברות, כדברי רש"י "וחזקת..." , וכפי שתרגם **אונקלוס** "...ותתקף...". כלומר כוונת ה' היתה שבניו של יעקב יצליחו להתחזק ולהתגבר על עמי הארץ ולכבוש את עריהם, וכפי שכתב בעל **צור המור**: "...שיפרוץ ויהרוג בשונאיו שלא כמנהג העולם [יותר מהרגיל]".

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...וּנְבָרְכוּ בְךָ כָּל מְשֻׁפָּחַת הָאָדָמָה וּבְזָרְעֶךָ"

בברכה זו התברך גם אברהם אבינו (בתחילת פרק יב), וכפי שפירשנו שם, בשני אופנים, כך נפרש גם כאן:

א. הגויים כולם יתברכו בזכות יעקב ובניו, בגשמים ובשאר ברכות, וכפי שביאר **אונקלוס**: "...ויתברכון בדילך..." (בגללך), וכך ביאר גם **יונתן בן עוזיאל** בתרגומו: "...ויתברכון בגין זכוותך..." (בגלל זכויותיך).

ב. הגויים יברכו את בניהם שיזכו להיות כמו יעקב ובניו. כלומר ה' מברך את יעקב שכל הגויים יכבדו אותו ואת בניו וירצו שבניהם יתנהגו כמותם.

ברכות אלו מעידות על אהבתו הגדולה של ה' ליעקב, וכן על ההסכמה האלקית למעשה לקיחת הבכורה והברכות מעשו, וכפי שכתב בעל **עקדת יצחק** (שער חמישה ועשרים): "'והארץ אשר אתה שוכב שם... לך אתננה ולזרעך', כי כבר רצה האלקים את מעשיך, אשר בינך ובין אחיך".

נאמר **בפסוק טו**: "'והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך..."

כתב רש"י: "אנכי עמך - לפי שהיה ירא מעשו ומלבן".

על דברי רש"י הוסיף **החזקוני** וכתב: "ושמרתיך - ...שהרי בדרכים אדם צריך שימור...".

ורד"ק כתב: "ושמרתיך בכל אשר תלך - בלכתך ובשובך".

לאור דברי המפרשים שהבאנו נדבר על חשיבות הבטחה זו, בה מבטיח ה' ליעקב שישמור עליו מפני אויביו (עשו ולבן), בפרט בדרכים

בהן אורבות סכנות רבות (שודדים, חיות ופגעי הדרך, מכשולים, פגעי מזג האוויר וכדו'), וכל זאת גם בדרך הליכתו וגם בדרך חזרתו.

נאמר **בהמשך הפסוק**: "בִּי לֹא אֶעֱבֹד עַד אֲשֶׁר אִם עָשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לְךָ"

בדברים אלו מבטיח הקדוש ברוך הוא שלא יעזוב את יעקב וזרעו - כלומר עם ישראל - לעולם, שהרי הבטיח ליעקב שלא יעזבונו עד שיעשה כל מה שדיבר לו, ובכלל הדיבור היה שיברך את זרעו לעולם, וכך כתב הרד"ק: "כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי - אם כן לא יעזבונו לעולם, כי ההבטחה לו כל ימיו ולזרעו אחריו".

ניתן מקום מרכזי לפסוקים אלו העוסקים בדברי ה' ליעקב (פסוקים יג-טו), מכיוון שהם מלמדים אותנו על האהבה הגדולה שרחש ה' ליעקב אבינו ועל בחירתו בו ובזרעו עד עולם.

נאמר **בפסוק טז**: "וַיִּיקַח יַעֲקֹב מִשְׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אֲבִן יִשׁ ה' בְּמָקוֹם הַזֶּה..." את דברי יעקב "אֲבִן יִשׁ ה' בְּמָקוֹם הַזֶּה" נפרש **כאונקלוס**: "...בקושטא יקרא דה' שרי באתרא הדין...", כלומר יש כבוד ה' ששוכן במקום הזה, וכך פירש גם רס"ג: "אבן כבוד ה'". על פי דבריהם נאמר לילדים בצורה פשוטה שעם קימתו נודע ליעקב שכבוד ה' נמצא במקום בו ישן.

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...וְאָנֹכִי לֹא יָדַעְתִּי" נפרש תחילה **כרשב"ם**: "לא כמה שהייתי סבור כששכנתי כאן שהוא מקום חול, אך כן הוא שהוא מקום קודש...". כלומר "אֲבִן" הוא מלשון 'אך כן' - באמת המקום קדוש, ולא כמו שחשב יעקב בתחילה. לאחר מכן נביא את דברי רש"י שכתב: "שאם ידעתי לא ישנתי במקום קדוש כזה".

נאמר בפסוק יז: "וַיִּרְא וַיֹּאמֶר מַה נֹרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה אֵינִן זֶה כִּי אִם בַּיִת אֱלֹהִים..."

נעלה את השאלה: כיצד אמר יעקב שהמקום הוא "בית אֱלֹהִים", הרי כשהגיע יעקב לשם לא היה שם שום בית? נסביר כאונקלוס: "...אתרא דרעוא ביה מן קדם ה'..." כלומר מקום שרצון ה' בו. כוונת יעקב היתה לומר שבמקום זה ה' בחר לבנות בו בעתיד בית להשראת שכינתו, וכדברי אור החיים: "...אשר קדמה אליו הידיעה כי בחר לו י-ה בית לשכון שָׁמָּה..."

נדבר על יראת השמים שהיתה ביעקב, שהיה ירא ממקום שכינת ה', ואם היה יודע שה' שוכן שם לא היה ישן במקום זה.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וְזֶה שֵׁעַר הַשָּׁמַיִם". נסביר כרש"י: "מקום תפילה לעלות תפילתם השמימה...", כלומר דרך בית האלקים הנזכר, בו שורה שכינת ה', עולות התפילות לשמים.

נאמר בפסוק יח: "וַיִּשָּׁב יַעֲקֹב בְּבֶקֶר וַיִּקַּח אֶת הָאֶבֶן...". מהמילה "הָאֶבֶן" בלשון יחיד עולה השאלה: הרי בפסוק י"א נאמר "וַיִּקַּח מֵאֲבְנֵי הַמָּקוֹם וַיִּשֶׂם מְרֹאֲשֵׁתוֹ", משמע שיעקב לקח מספר אבנים, ואילו בפסוקנו נאמר "...וַיִּקַּח אֶת הָאֶבֶן אֲשֶׁר שָׂם מְרֹאֲשֵׁתוֹ...", כלומר היתה רק אבן אחת, וכיצד ניישב את הסתירה בין הפסוקים? שאלה זו אינה קשה על פי דברי האבן עזרא שהבאנו לעיל, שיעקב לקח אבן אחת מתוך אבנים רבות שהיו במקום, אולם נוכל להביא כאן גם את דברי המדרש המפורסמים, שיעקב לקח אבנים רבות ושמן מראשותיו, וכיוון שכל אבן רצתה שעליה יניח יעקב הצדיק את ראשו, נעשה נס והאבנים התאחדו והיו לאבן אחת, וכפי שכתב רש"י ובפסוק יא: "...התחילו מריבות זו עם זו. זאת אומרת: 'עלי יניח את ראשו', וזאת אומרת: 'עלי יניח'. מיד עשאן הקדוש ברוך הוא אבן אחת..."

נביא את דברי המדרש שהובאו ברש"י אך לא נרחיב בהם. נשאר את ההתעמקות בהם לגיל בוגר יותר, שכן אין זה פשוטו של מקרא. כמו כן, כשיטה וכפי שכתבנו בדברי הפתיחה בחוברת בראשית-נח, אנו מעדיפים להמנע מעיסוק בניסים שאינם כתובים בתורה, ובפרט במקרה זה המעורר שאלה אצל הילדים: כיצד יתכן שאבנים דוממות רבו ביניהן?!

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...וַיִּשֶׂם אֶת־הַמִּצְבָּה וַיִּצַק שֶׁמֶן עַל רֵאשָׁה" **כתב הרשב"ם**: "וַיִּצַק שֶׁמֶן עַל רֵאשָׁה – וּמִשָּׁה אֹתָהּ לְקַדְשָׁהּ, לְהַקְרִיב עֲלֶיהָ קֶרְבָּנוֹת שְׂבוּבוּ...".

נסביר שיעקב אבינו מכין מצבה כבר עכשיו, להקריב עליה קרבנות בצאתו מארץ ישראל, כדי להודות לה' על הבשורות הטובות שבישרו, כאברהם אבינו שבנה מזבח כדי להודות לה' אחר שבישרו ה' על בשורת הארץ והזרע.

נאמר **בפסוק יט**: "וַיִּקְרָא אֶת שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא בֵּית אֵל...". נסביר כדברי חכמינו ז"ל (הובאו ברש"י וברמב"ן) שיעקב קרא לירושלים "בית אל", שהרי הסברנו (בפסוק יא) שהמקום המצוין במילים "וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם" הוא מקום המקדש, הר המוריה שבירושלים. לא נעסוק עם הילדים בסתירה שבין הגעת יעקב להר המוריה, ובין קריאת שם העיר בית אל, שהיא עיר המרוחקת מירושלים.

נדרו של יעקב (פסוקים כ-כב)

נאמר בפסוק כ: "וַיֵּדַר יַעֲקֹב נֶדֶר לְאֹמֶר אִם יִהְיֶה אֱלֹקִים עִמָּדִי וְשָׁמְרָנִי בְּדַרְדָּר הַזֶּה אֲשֶׁר אֲנִי הוֹלֵךְ..."

ה' הבטיח ליעקב שיהיה עמו, ישמור עליו וישיב אותו לארץ ישראל, אך יעקב השתמש במילה "אם", מפני שפחד שמא יחטא ולא יהיה ראוי להבטחות ה', וכפי שכתב הרמב"ן: "וטעם התנאי [שאמר יעקב "אם", כתנאי], שלא יגרום החטא. וכך אמרו בבראשית רבה (עו, ב): 'רב הונא בשם רבי אחא [שאל]: 'הנה אנכי עמד', וכתוב 'אם יהיה אלקים עמדי' [והרי הכתובים סותרים]? אלא מכאן שאין הבטחה לצדיקים בעולם הזה..."

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַנִּתֵּן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבְגָד לְלַבֵּשׁ"

כאן נציין את צניעותו של יעקב והסתפקותו במועט. יעקב לא ביקש מה' מעדנים ורכוש רב אלא רק לחם ובגד, וכפי שכתב רבנו בחיי:

"...זאת שאלת [בקשת] הצדיקים מאת ה', לא ישאלו המותרות, רק [אלא] דבר ההכרחי בלבד, שאי אפשר לו לאדם שיחיה בלעדיו... ועל כן כל איש ירא את ה' ראוי לו שיחיה שמה בחלקו ושיסתפק במעט... ויטיב לבו ביראת ה'..."

נדגיש בפני הילדים את מידת הצניעות והסתפקות במועט של יעקב.

נאמר בפסוק כא: "וַיִּשְׁבְּתִי בְשָׁלוֹם אֶל בֵּית אָבִי וַהֲיָה ה' לִי לְאֱלֹקִים"

בפסוק זה דנו המפרשים בשאלה: כיצד יעקב מתנה ואומר, שאם ה' ישמור עליו, יהיה לו ה' לאלקים, וכי יעלה על הדעת שאם לא ישמור עליו, לא יעבוד את ה'!?

לאור שאלה זו נחלקו המפרשים האם דברי יעקב "וְהָיָה ה' לִי לְאֱלֹקִים" הם חלק מהתנאי (כפירוש רש"י), או שזהו הנדר עצמו (כפירוש הרמב"ן).

אנו נפרש כרש"י:

"וְהָיָה ה' לִי לְאֱלֹקִים – שיחול שמו עלי מתחילה ועד סוף, שלא ימצא פסול בזרעי, כמו שאמר 'אשר דברתי לך' ("כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך" – פסוק טו). והבטחה זו הכניח לאברהם, שנאמר: 'להיות לך לאלקים ולזרעך אחריו'".

כלומר ה' הבטיח ליעקב שישמור עליו ויקיים כל מה שאמר לו, ובכלל זה, שלא יהיה חלק בזרעו שלא יהיה מעם ה', כפי שנאמר גם בהבטחת ה' לאברהם, שה' יהיה לאלקים לו ולכל זרעו. לפי פירוש זה יעקב אומר בתנאו כד: אם אזכה לשוב בשלום לבית אבי, ובכל צאצאי לא יהא פסול, אעשה את האבן הזאת מצבה וכו', כמפורט בפסוק כ"ב.

בדרך זו, שהמילים "וְהָיָה ה' לִי לְאֱלֹקִים" הם חלק מהתנאי ומהבקשה של יעקב, הסבירו גם הרשב"ם: "שיסייעני [ה'] בכל מעשיו", ובעל צרור המור: "...שתהיה השנחתו עליו תמיד, לא [רק] בלכתו בדרך ובשובו לבר...". לאור דבריהם נשמיע לילדים שבדברי יעקב "וְהָיָה ה' לִי לְאֱלֹקִים" מבקש יעקב מספר דברים: שה' ישגיח עליו וינהיגו בכל זמן היותו בחוץ לארץ, שיעזור לו בכל מעשיו – בעבודת ה' ובהדרכתו בדרך ישרה – וכן שישמור על זרעו שילך בדרך ישרה ושלא יהיה בו פסול.

נאמר בפסוק כב: **וְהָאֶבֶן הַזֹּאת... יְהִיָּה בֵּית אֱלֹקִים וְכָל אֲשֶׁר תֵּתֵן לִי עֵשֶׂר אֲעִשְׂרֶנּוּ לָךְ**

פסוק זה, לפי הסברנו, הוא עצם הנדר – יעקב אומר לה' שאם יעשה את כל הדברים הנזכרים בפסוקים כ'–כ"א, יעקב יעשה שני דברים: הראשון – בשובו יעבוד את ה' על האבן הזאת. והשני – יתן מעשר לה' מכל רכושו (אמנם האות ו' שבמילה "והאבן" קשה לפי פירוש זה, אך לא נתעכב על כך).

מרוב שמחה והודיה לה' ביקש יעקב אבינו להקריב קרבנות ולהפריש מעשרות, כפי שנהגו ישראל בזמן המקדש.

על המילים "עֵשֶׂר אֲעֲשֶׂרְנִי לָךְ" נשאל: כיצד יתן יעקב את המעשר, כך שיחשב שנתנו לה'?

נענה שתי תשובות:

א. על ידי הקרבת קרבן, כפי שכתב הרשב"ם: "להקריב לפניך עולה", כלומר שיתן עשירית מבהמותיו להקריב קרבן לה'.

ב. בנתינה לאנשים נצרכים ויראי אלקים, כפי שכתב הרד"ק: "אתן מעשר מהרכוש ומהמקנה שתתן לי, ואתננו לאנשים שיצטרכו שיהיו יראי אלוקים ועובדים אותו".

נדגיש לילדים שיעקב נתן מעשר מכל אשר לו, כי הכיר שהכל הוא מאת ה'.

נוסיף ונאמר שמפסוק זה למדו חכמים את מצוות 'מעשר כספים', שפירושה נתינת עשירית מממונו של אדם ללומדי תורה או לעניים, בנוסף למעשרות שמפרישים מגידולי הקרקע.

המסרים העולים מפרק כח

יעקב יוצא לחרן וה' מתגלה אליו בהר המוריה:

1. אהבת הארץ - יעקב הצטער מאד כשנאלץ לעזוב את ארץ ישראל.
2. השפעתו של יעקב על בני עירו - יציאתו של יעקב מבאר שבע הותירה רושם בקרב בני העיר.
3. אהבת תורה - יעקב למד במשך ארבע עשרה שנים בבית מדרשו של עבר, בשקידה עצומה, ביום ובלילה.
4. מעלת מקום המקדש - התורה קראה למקום המקדש "המקום" בה"א-הידיעה, במקום זה נגלה ה' ליעקב, יעקב קרא למקום בשם "בית אל" ואמר: "מה נורא המקום הזה" ומקום זה מכונה "שער השמים" כי משם עולות התפילות לפני ריבונו של עולם.
5. גדולתו של יעקב - מלאכי ה' ירדו בסולם ללוותו.
6. מעלתה של ארץ ישראל - אין רשות למלאכי הארץ לצאת לחוץ לארץ. כמו כן ה' הקדים את הבטחת ירושת הארץ לשאר ההבטחות.

דברי ה' ליעקב בחלום וקריאת שם המקום בית אל:

1. יעקב הוא יורשו וממשיך דרכו של אברהם ולא הבנים האחרים - ה' כינה את אברהם - אביו של יעקב, למרות שיצחק היה אביו, כי יעקב נבחר להיות יורשו וממשיך דרכו.
2. מעלת יעקב וזרעו - כל משפחות האדמה יתברכו בזכותם.

3. אהבת ה' ליעקב - ה' הבטיח ליעקב הבטחות רבות וחשובות.
4. יראת ה' של יעקב - יעקב היה ירא ממקום המקדש ואמר, שאילו היה יודע שה' שוכן במקום, לא היה לן שם.

נדרו של יעקב:

1. יראת חטא - יעקב פחד שמא יגרום החטא שה' לא יהיה עמו וביקש שה' יהיה עמו וידריכו בדרך ישרה בעבודת ה'.
2. הודאה לה' - יעקב הכין מצבה כדי להקריב עליה קרבנות ולהודות לה' על מה שהבטיחו.
3. הסתפקות במועט - יעקב ביקש לחם לאכול ובגד ללבוש ולא ביקש מעדנים ורכוש רב.
4. צדקה וחסד - יעקב נדר שיתן עשירית מרכושו ליראי ה' ועובדיו.

פרק כט

בפרקנו חמישה נושאים עיקריים:

1. יעקב פוגש את הרועים ליד הבאר
2. יעקב פוגש את רחל ומשקה את צאנה
3. פגישת יעקב ולבן וסיכום שכר עבודת יעקב אצל לבן
4. נישואי יעקב עם רחל ולאה
5. לידת לאה את ראובן, שמעון, לוי ויהודה

יעקב פוגש את הרועים ליד הבאר (פסוקים א-ח)

נאמר בפסוק א: "וַיֵּשָׂא יַעֲקֹב רִגְלָיו וַיֵּלֶךְ אֶרְצָה בְּנֵי קְדָם"

כתב רש"י: "משנתכשר בשורה טובה שהוכמח בשמירה, נשא לבו את רגליו ונעשה קל ללכת".

ובלשון צרור המור: "...נעשה קל ברגליו כאחד הצבאים..."

נסביר לילדים את הביטוי 'נשיאת רגלים' במובן של הרגשת קלילות בהליכה, ונאמר שקלות רגלים זו נובעת מהרגשה טובה.

נשאל את הילדים מדוע היתה ליעקב הרגשה טובה, ולאחר מכן נביא את דברי רש"י, שהרגשתו הטובה של יעקב נבעה מתחושת הביטחון שחש לאחר התגלות ה' אליו בהר המוריה והבטחותיו לו ולזרעו.

נוסיף גם את דברי הרד"ק, שעד עתה הלך יעקב בעצב, וכעת, לאחר הבשורה על שמירתו, הלך בשמחה, וכך כתב: "ביון שהבטיחו הא-ל והראהו המראה הגדול הזה, שמח ונשא רגליו בקלות והלך שמח וטוב לב, כי מתחילה היה הולך ברפיון רגלים, כאדם הכורח מבית אביו עצב..."

נדגיש בפני הילדים שהביטחון בה' נוטע באדם שמחה רבה
וכוחות מיוחדים.

נאמר בפסוק ב': **"וַיֵּרָא וְהִנֵּה בְּאֵר בְּשֵׂדֶה וְהִנֵּה שָׁם שְׁלֹשָׁה עֶדְרֵי צֹאן...
וְהָאֲבִן גְּדֹלָה עַל פִּי הַבְּאֵר"**

נדבר על ההבדל בין באר זו, שהיתה מכוסה באבן גדולה כדי שלא
ייהנו ממנה אנשים זרים, ובין בארותיהם של אברהם ויצחק, שהיו
פתוחות, ומהן השקו כל עוברי הדרכים.

נאמר בפסוק ג': **"וַנֶּאֱסַפּוּ שְׂמָה כָּל הָעֶדְרִים וְגִלְלוּ אֶת הָאֲבִן מֵעַל פִּי
הַבְּאֵר..."**

האבן שהיתה מונחת על פי הבאר היתה גדולה מאד, עד שכדי
להסירה היה צורך ברועים רבים, וכפי שכתב הרמב"ן: **"...האבן אשר היו
צריכים אליה כל הרועים, ושלושה עדרי צאן אשר להם רועים רבים ושומרים,
כולם רובצים עליה ואינם יכולים להניעה כלל..."**
נרחיב בתיאור גודל האבן ומשקלה הרב, שכן תיאור זה יעצים את
גבורתו המופלאה של יעקב, שגילה כוחות מיוחדים וגלל את האבן
הכבדה לבדו.

נאמר בפסוק ד': **"וַיֹּאמֶר לָהֶם יַעֲקֹב אַחֵי מַאֲיֵן אַתֶּם..."**

נציין את אהבתו של יעקב לבני אדם אף שאינו מכירם, כפי שעולה
מפנייתו אל הרועים בכינוי של כבוד - **"אַחֵי"**, וכפי שכתב הנצי"ב: **"לימד
לשונו [יעקב הרגיל את עצמו] לדבר לשון אהבה ורעות, על כן קרא לרועים
שלא הכירם מעולם: 'אחי'..."**

מפסוק זה למדו חכמינו ז"ל **במדרש הגדול** על חשיבות הקדמת שלום
לכל אדם: **"מכאן אמרו, לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות,
וקורא להם 'אחים', ו'רעים', ויקדים בשלום הבל, כדי שיקדימו אותו מלאכי
שלום ומלאכי רחמים..."**

נאמר בפסוקים ד-ו: "וַיֹּאמְרוּ מִחֶרֶן אֲנַחְנוּ... וַיֹּאמְרוּ יְדַעְנוּ... וַיֹּאמְרוּ שְׁלוֹם..."

מהדברים הקצרים שאמרו הרועים בתשובותיהם אנו למדים שהם לא היו מעוניינים לדבר עם יעקב ולא קיבלו את פניו בשמחה, כפי שראוי היה מצדם לקבל אדם הבא מדרך רחוקה. כך משמע ממדרש **בראשית רבה** (ע, י): "...וַאֲיֵן פּוֹטְטִין אֶת בְּעֵי [ואם פטפוטים אתה רוצה] 'וְהִנֵּה רַחַל בְּתוֹ'..."

וכך פירש בעל **עץ יוסף** שם: "אם דברן אתה... [דבר עם רחל] ובה תמלא חפצך בריבור..."

לאור דברים אלו נדבר עם הילדים על הדרך הראויה בה היו הרועים צריכים לקבל את יעקב. היה עליהם לקבל את פניו בשמחה ובסבר פנים יפות, להיכנס עמו בשיחה ולהציע לו מאכל ומשקה.

נאמר בפסוק ז: "וַיֹּאמֶר הֵן עוֹד הַיּוֹם גְּדוֹל לֹא עֵת הָאֶסֶף הַמִּקְנֶה הַשְּׂקוּי הַצֵּאן וּלְכוּ רְעוּ"

כתב רש"י: "לפי שראה אותם רובצים, כסבור [חשב יעקב] שרוצים לאסוף המקנה הביתה... [ועל כן אמר להם] אם שכירי יום אתם - לא שלמתם [סיימתם] פעולת היום..."

נדבר על מידת צדקותו של יעקב, שהוכיח את הרועים על שהם גוזלים את בעלי הצאן בכך שאינם משלימים את עבודתם.

נוסיף ונאמר שהצדיק מואס בעוול גם כאשר לא נעשה לו אלא נעשה לאחרים, וכפי שכתב **הספורנו**: "הצדיק ימאס העוול גם כן אל אחרים, כאמרו 'תועבת צדיקים איש עוול'..."

נאמר בפסוק ט: "עוֹדְנוּ מְדַבֵּר עִמָּם וְרַחַל בָּאָה עִם הַצֵּאן אֲשֶׁר לְאִבְיָהּ כִּי רָעָה הוּא"

נדבר בשבחה של רחל שלקחה את צאן אביה למרעה, למרות הקושי הגדול שברעיית הצאן, מלאכה שלרוב נעשית על ידי גברים ולא על ידי נשים.

מפגש יעקב עם רחל והשקיית צאנה (פסוקים ט-יב)

נאמר בפסוק י: "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר רָאָה יַעֲקֹב אֶת רַחֵל... וְאֵת צֹאן לְבָן אָחִי אָמֹן וַיִּגֵּשׁ יַעֲקֹב וַיִּגַּל אֶת הָאֲבָן מֵעַל פִּי הַבְּאֵר..."

המפרשים נחלקו בעניין יכולתו של יעקב לגלול את האבן הגדולה, בשתי שאלות:

א. האם יעקב התאמץ בגלילת האבן או לא?

ב. מה נתן ליעקב את הכוח לגלול: כוחו הפיזי, כוחות נפש מיוחדים או כוח עזר מאת ה'?

לגבי השאלה הראשונה כתב רש"י, שיעקב כלל לא התאמץ בגלילת האבן: "ויגש יעקב ויגל – כמי שמעביר את הפקק מעל פי הצלוחית, להודיעך שכוחו גדול".

מהרלב"ג לעומת זאת משתמע שיעקב התאמץ בכל כוחו כדי לגלול את האבן: "...שראוי לאדם שיהיה מתעורר בכל עוז לעזור לקרוביו..."

לגבי השאלה השנייה, מה נתן ליעקב את הכוח לגלול – מפרקי דרבי אליעזר (פרק לה) משתמע שיעקב גלל את האבן בכוחו הפיזי: "וכנבוד גלל האבן מעל פי הבאר", וכך משמע גם מלשונו של רש"י: "להודיעך שכוחו גדול", וכן ברבנו בחיי: "היה יעקב גדול בכוח ונבוכרה...", וברשב"ם: "...להודיע גבורתו בא הכתוב".

הרמב"ן (פסוק ב) לעומת זאת ציין שיעקב קיבל כוחות נפשיים מיוחדים, ובעזרתם גלל את האבן, וכך כתב: "יארץ הכתוב בסיפור הזה להודיענו כי קווי ה' יחליפו כח ויראתו תתן עוז..."

כלומר כוח האמונה בה' ויראתו סייעו ליעקב לגלול את האבן. מעין זה כתב בעל **עקדת יצחק**: "...כי מאהבה אשר אהבה [את רחל] ומשמחתו אשר שמח בה, נותרה בו נשמה [נוצרו בו כוחות נפש מיוחדים], ותחל רוח לפעמו לגלול את האבן בכוח גדול וביד חזקה...".

הסבר שלישי מסביר הרד"ק. לדבריו כוחו של יעקב לגלול את האבן היה שילוב של עזר מאת ה' וכוח גופני גדול, וכך כתב: "...והיה לו זה מברכת הא-ל שנתן לו כח יתירה".

בלמדנו עם הילדים נסביר את גבורתו של יעקב בשלושה שלבים: **בשלב הראשון** נאמר, שיעקב התאמץ לגלול את האבן בכוחו הפיזי, שכן אנו רוצים לחנך את הילדים להתאמץ בשביל מעשים טובים.

בשלב השני נשאל את הילדים מה לדעתם נתן ליעקב כוח לגלול את האבן הגדולה, ונגיע עמם לכך שכוח זה בא ליעקב מתוך רצונו העז לעזור לזולת, וכפי שראינו בדברי הרלב"ג: "...שראוי לאדם להתעורר בכל עזו לעזור לקרוביו...".

ומעין זה בדברי הרמב"ן: "אריך הכתוב בסיפור הזה להודיענו כי קווי ה' יחליפו כח ויראתו תתן עוזו...".

בכך נלמד את הילדים שכשישנו כוח רצון עז ניתן להצליח אף במשימות שנראות לנו קשות מדי עבורנו.

לאחר הדגשת המאמץ הפיזי והכוח הנפשי, שבעזרתם הצליח יעקב לגלול את האבן הכבדה, נוסיף ונאמר **בשלב השלישי**, שעם כל זה היה יעקב זקוק לעזרתו של הקדוש ברוך הוא, וגם לזה זכת.

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...וַיִּשֶׁק אֶת יָצְאֵן לְבָן אָחִי אֲמוֹ"

נדגיש לילדים שיעקב לא הסתפק בגלילת האבן, אלא השקה בעצמו את צאנה של רחל. בכך הלך יעקב בדרכה של אמו רבקה, שהשקתה את הגמלים של אליעזר.

בלימוד זה נפגיש את הילדים עם רצונו הגדול של יעקב להיטיב לזולת.

נאמר בפסוק יא: "וַיִּשָּׂק יַעֲקֹב לְרַחֵל..."

נאמר בפשטות שיעקב נשק לרחל כי שמח לפגוש את בת דודתו, וכפי שנאמר בבראשית רבה (ע, יא): "...בל נשיקה לתפלות בר מן תלת [חוץ משלוש]... רבי תנחומא אמר: אף נשיקה של קריבות, שנאמר 'וישק יעקב לרחל, שהיתה קרובתו...'".

בעקבות דברי המדרש כתב גם הנצי"ב שאין בנשיקה זו ביטוי לחיבה שבין איש לאשתו, אלא שמחה שבין קרובים שנפגשו, וכך כתב: "...וגם בבכיה זו [בהמשך הפסוק, שנאמר שיעקב אף בכה] הראה לדעת [מלמדת] שלא היתה בנשיקה זו פריצות ומחשבת אהבת אישות [אהבה שבין איש לאשתו], כי אם אהבת קריבות, אשר אם גם בחוץ ישק לה, לא יבוזו לו".

בלימוד פסוק זה תוכל לעלות השאלה: כיצד יעקב נשק לאישה שאינה אשתו, והרי מהפסוק בחומש ויקרא (יח, ו), "לא תקרבו לגלות ערוה", למדנו שכל ענייני קירבה בין איש לאישה שאינם נשואים, כנשיקה או שאר מגע, אסורים?

נסביר בפשטות שיעקב שמח מאד להיפגש עם רחל קרובתו, ולכן נשק לה. אם אחד הילדים ישאל זאת, נשיב בקצרה, שלפני מתן תורה לא היו מעשים אלו אסורים (שהרי יעקב עצמו נשא שתי אחיות, דבר שהוא מאיסורי עריות).

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיִּשָּׂא אֶת קִלּוֹ וַיִּבְדֵּךְ"

נסביר שיעקב בכה מפני שהתרגש להיפגש עם רחל קרובתו, וכפי שעולה מדברי הרלב"ג: "...ויבך - כמשפט הקרובים...". וכך מבואר גם בדברי הנצי"ב שהבאנו לעיל.

פגישת יעקב ולבן וסיכום שכר עבודת יעקב אצל לבן

(פסוקים יג-כ)

נאמר בפסוק יג: "וַיְהִי כִשְׁמַע לְבֶן אֶת שְׁמַע יַעֲקֹב בֶּן אָחִיו וַיֵּרָץ לְקִרְאָתוֹ וַיִּתְבַּק לֹא וַיִּנָּשֶׂק לֹא..."

כתב רש"י: "וירץ לקראתו – כסבור [שחשב לבן ש]ממון הוא מעון, שהרי עבד הבית [אליעזר] בא לכאן בעשרה גמלים מעונים".
נאמר לילדים שלבן שמח שיעקב הגיע אליו, גם בגלל שקיווה להתעשר מרכושו.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיִּסְפֹּר לְלֶבֶן אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה"

מבאר רשב"ם: "שאביו ואמו שלחוהו אל אנשי משפחתו".

נאמר בפסוק יד: "וַיֹּאמֶר לֹא לְבֶן אֶךְ עֲצָמֵי וּבְשָׂרֵי אָתָּה וַיֵּשֶׁב עִמּוֹ חֹדֶשׁ יָמִים"

נאמר לילדים שלבן אמר שהוא אוהב את יעקב כבשרו, בשל היותו בן אחותו, אולם בליבו תכנן להושיב את יעקב בביתו כדי לנצלו ולהטיל עליו עבודה במרעה הצאן, וכפי שכתב הספורנו: "וישב עמו – בעבודתו לרעות צאנו...", וכן עולה מדברי בעל אור החיים: "...ותמצא כי מיום שנכנס אליו – העבדו...".

לאורך הפרשה אנו למדים על עבודתו של יעקב בצאן לבן: "וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרַחֵל שֶׁבַע שָׁנִים" (בראשית כט, כ), "וַיַּעֲבֹד עִמּוֹ עוֹד שֶׁבַע שָׁנִים אַחֲרָיו" (בראשית כט, ל), "וַיָּבֵא יַעֲקֹב מִן הַשָּׂדֶה בְּעָרֵב" (בראשית ל, טז) ועוד, ובסוף הפרשה (לא, לח-מ) מתארת התורה את מסירותו, נאמנותו וחריצותו הגדולה של יעקב בעשרים השנה בהן עבד בצאן לבן, וכן את יושרו הגדול.

לאור המתואר בפסוקים, נתאר כבר כאן את מסירותו של יעקב בעבודה, ונשוב ונציין זאת שוב ושוב, בהמשך הפרשה, בפסוקים העוסקים בעבודתו של יעקב.

העיסוק במסר זה לאורך הפרשה ולא רק בסופה יעצים את תמימותו, יושרו, מסירותו ונאמנותו של יעקב אבינו בעיני הילדים.

נאמר בפסוק יז: "וַיְעִינִי לְאֵה רַבּוֹת..."

את המילה "רַבּוֹת" נסביר תחילה כרשב"ס: "נאות..."

לאחר מכן נוסיף את ביאורו של רש"י בשם חכמינו ז"ל: "שהיתה סבורה לעלות בגורלו של עשו ובכתה, שהיו הכל אומרים: 'שני בנים לרבקה ושתי בנות ללבן, הגדולה [לאה] לגדול [לעשו], והקטנה [רחל] לקטן [ליעקב]".

לאור דברים אלו נדגיש את יראת ה' שהיתה בלאה שלא רצתה לשאת איש רשע, אלא איש תם וישר כיעקב.

נאמר בפסוק יח: "וַיֵּאָהֵב יַעֲקֹב אֶת רַחֵל..."

כתב בעל אור החיים: "פירוש: לא לצד [בגלל] יופיה, אלא לצד [בגלל] מה שרחל בת זוגו..."

כלומר יעקב לא אהב את רחל רק בגלל יופיה החיצוני, אלא בגלל הכרתו הפנימית והעמוקה שהיא המתאימה לו והמיועדת לו משמים. כאשר יעקב ראה את רחל היא מצאה חן בעיניו והוא הרגיש בליבו שהיא מתאימה להיות אשתו, וממנה ראויה לצאת ברכת ה' "וְהָיָה זֶרְעֶךָ בְּעֶפְרַיִם הָאֶרֶץ..." (בראשית כח, יד).

נאמר בפסוק כ: "וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרַחֵל שֶׁבַע שָׁנִים..."

כפי שהקדמנו (בפסוק יד), נתאר גם כאן את עבודתו המסורה של יעקב במרעה הצאן. כדי שלא לחזור על אותם התיאורים פעמים רבות, נתאר בכל פעם דבר שונה.

נישואי יעקב עם רחל ולאח (פסוקים כא-ל)

נאמר בפסוק כא: "וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל לֵבָן הֶבֶה אֶת אִשְׁתִּי כִּי מָלְאוּ יָמֵי וַאֲבֹאָה אֵלֶיךָ"

כתב רש"י: "...והלא קל שבקלים אינו אומר כן? אלא להוליד תולדות אמר כך".

כמובן שלא נעלה שאלה זו בפני הילדים ולא נפנס עמם לענייני צניעות אלו, אלא נסביר בפשטות על פי רש"י, שיעקב אמר ללבן שהגיע זמנו לשאת את רחל ולבא אליה כדי להוליד ילדים.

יעקב אבינו חיכה במשך שבע שנים לרגע שיוכל להקים את ביתו עם רחל, וממנה ייוולדו השבטים ותתחיל להתקיים הבטחת ה'.

נאמר בפסוק כג: "וַיְהִי בְעָרֵב וַיִּקַּח אֶת לָאָה בִּתּוֹ וַיָּבֵא אֹתָהּ אֵלָיו..."

נבאר כאור החיים, שלאח לא רצתה לרמות את יעקב, אך אביה לבן הכריח אותה ללכת: "שלא רצתה לרמות יעקב ולקחה [לבן] בעל כורחה", ולכן נאמר "וַיָּבֵא אֹתָהּ אֵלָיו", שלבן הביאה בעל כורחה.

נוסיף ונאמר שיעקב היה פיקח והעלה בדעתו שלבן עלול לרמותו ולתת לו מישהי אחרת, שהרי בלילה היה חושך גמור ויעקב לא היה יכול להבחין בין רחל למישהי אחרת, ועל כן ניסה למנוע זאת על ידי שמסר סימנים לרחל (רש"י לפסוק כה), כלומר יעקב סיכם עם רחל על סימנים מסוימים שתעשה כאשר תבוא אליו בלילה, ולפי סימנים אלו ידע שהיא באמת רחל.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיָּבֵא אֵלֶיךָ"

נאמר שיעקב בא אל לאה בלילה כדרך איש ואשתו, וחשב שהיא רחל.

נעלה את השאלה: הרי בדיוק לשם כך נתן יעקב סימנים לרחל, שלא יחליפוה באחרת, כיצד אם כן טעה וחשב שזו רחל?

נשיב על פי דברי חכמינו ז"ל (הובאו ברש"י לפסוק כה): "עמדה [רחל] ומסרה לה [ללאה] אותן סימנים".
 כלומר רחל היא שמסרה את הסימנים ללאה.
 נשוב ונשאל: הרי רחל רצתה מאד להינשא ליעקב הצדיק, מדוע אם כן ויתרה על כך ומסרה את הסימנים?
 על כך השיבו חכמינו ז"ל (שם): "...וכשראתה רחל שמכניסין לו לאה, אמרה: 'עכשיו תכלם [תתבייש] אחותי'..."
 כלומר רחל הבינה שלא תתבייש מאד כאשר תבוא ליעקב והוא יגלה שהיא אינה רחל. יעקב יגער בה על התנהגותה וישלח אותה בחזרה ללבן. לכן מסרה רחל את הסימנים ללאה במודע, כדי שלא תתבייש אחותה בלילה כשתבוא ליעקב.

המעשה המופלא של רחל מראה כמה גדולה היתה אהבתה של רחל ללאה אחותה וכמה נזהרה בכבודה. עוד מתגלית כאן גבורתה העילאית של רחל אשר ויתרה על נישואיה עם יעקב ובלבד שלא תפגע חלילה באחותה.

בזכות מעשה מופלא זה זכתה רחל בשכר רב לדורות, כמובא **במדרש איכה** (פתיחתא כד):

"באותה שעה [בעת חורבן בית המקדש] קפצה רחל אמנו לפני הקדוש ברוך הוא ואמרה: 'רבנו של עולם, גלוי לפניך שיעקב עבדך אהבני אהבה יתירה, ועבד בשבילי לאבא שבע שנים... וריחמתי על אחותי שלא תצא לחרפה... וגמלתי חסד עמה ולא קנאתי בה [ומסרת לי את הסימנים]... ומה אני, שאני בשר ודם עפר ואפר, לא קנאתי לצרה שלי... ואתה מלך חי וקיים רחמן, מפני מה קנאת לעבודה זרה, שאין בה ממש, והגלת בניי... מיד נתגלגלו רחמיו של הקדוש ברוך הוא ואמר: 'בשבילך רחל אני מחזיר את ישראל למקומן'. הלא הוא דבתיב [וזוהו שנאמר]: 'קול ברמה נשמע נהי כבי תמרורים רחל מבכה על בניה... ושבו בנים לגבולם'."

נאמר בפסוק כז: "מלא שבוע זאת ונתנה לך גם את זאת..."

נביא את דברי רש"י: "...שבוע [ימים] של זאת [לאה], והן שבועת ימי המשתה... 'גם את זאת' [רחל] - מיד לאחר שבועת ימי המשתה...". כלומר לבן אמר ליעקב שישמח שבעה ימים עם לאה, ולאחר מכן יקבל את רחל וישמח עמה, כדי שלא לערבב את שתי השמחות יחד.

"בַּעֲבֹדָה אֲשֶׁר תַּעֲבֹד עִמָּדִי עוֹד שִׁבְעַת שָׁנִים אַחֲרוֹת"

בפסוק זה מתבררת הסיבה האמיתית שבגללה רימה לבן את יעקב. יעקב אבינו עבד בנאמנות ובמסירות, ובזכותו נתברך לבן, ועל כן רצה לבן לנצל את יעקב במשך שבע שנים נוספות.

נאמר בפסוק כח: "וַיַּעַשׂ יַעֲקֹב בָּן... וַיִּתֵּן לוֹ אֶת רַחֵל בִּתּוֹ לוֹ לְאִשָּׁה"

יעקב שמח מאוד בנשואיו עם רחל, שאהבה מאוד, והכיר בה שהיא מתאימה לו במידותיה הטובות ובאהבת ה' שבה.

נאמר בפסוק כט: "וַיִּתֵּן לְבֶן לְרַחֵל בִּתּוֹ אֶת בְּלָהָה שִׁפְחָתוֹ לָהּ לְשִׁפְחָה"

בדומה להסברנו בפרשת לך לך, ששרה אהבה את הגר שפחתה ולא הטילה עליה עבודות קשות, נסביר גם כאן, שרחל התנהגה בכבוד ובאהבה כלפי בלהה שפחתה, וכך גם לאה לזלפה שפחתה.

נאמר בפסוק ל: "וַיָּבֵא גַם אֶל רַחֵל וַיֹּאחֲב גַם אֶת רַחֵל מִלְּאָה..."

נתבונן בפסוק זה ומדיוק הלשון נלמד שיעקב אהב גם את לאה, שהרי נאמר "וַיֹּאחֲב גַם אֶת רַחֵל מִלְּאָה". כלומר יעקב אהב את לאה, אך את רחל אהב יותר, וכדברי הרד"ק: "להודיע כי גם [את] לאה אהב, אף על פי שלא בחר בה מתחילה לאשה, כיון שנשאת לו... אהבה כמו שאדם אוהב אשתו, אבל יותר אהב רחל" (כעין זה פירשו גם רשב"ם, כלי יקר ועוד). נדגיש הסבר זה, המהווה בסיס להבנת הפסוק הבא, שם נאמר "וַיֵּרָא ה' בִּי שְׁנוֹאָה לְאָה".

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...וַיַּעֲבֹד עִמּוֹ עוֹד שִׁבְעַת שָׁנִים אַחֲרֵיהֶן"

כתב רש"י: "אחרות - הקישן לראשונות, מה ראשונות [עבד יעקב] באמונה, אף האחרונות באמונה, ואף על פי שכרמאות בא עליו [נהג לבן עמו]".

ובבראשית רבה (ע, יט) נאמר: "...בנוהג שכעולם פועל עושה מלאכה עם בעל הבית, שתים ושלוש שעות באמונה ובסוף הוא מתעצל כמלאכתו, ברם הכא [כאן]: מה הראשונות שלימות אף האחרונות שלימות". כלומר בשבע השנים השניות יעקב עבד עם צאן לבן באמונה ובמסירות, בדיוק כפי שעבד בשבע השנים הראשונות, ולא אמר "כיוון שלבן רימני ולא הייתי צריך לעבוד יותר, אתרשל בעבודתי".

בלימוד דברי רש"י אלו נדגיש לילדים את צדקותו ויושרו של יעקב אבינו.

לידת לאה את ראובן, שמעון, לוי ויהודה

(פסוקים לא-לה)

בלמדנו עם הילדים על לידת שנים עשר בני יעקב נדגיש מספר נקודות מרכזיות:

גדולתן של אמותינו, רחל ולאה, הבאה לידי ביטוי ביראת ה' שלהן, בטוב ליבן, בחכמתן, בצדקותן ובשמחתן בלידת הבנים, ברצונן לגדל בנים צדיקים, עובדי ה' ובעלי מידות טובות וברצונן לבנות את בית ישראל בהולדת שנים עשר השבטים, שהם היסודות של הגוי הגדול שהבטיח ה' שיצא מאברהם אבינו. נדגיש גם את רחמיו של הקדוש ברוך הוא על לאה ורחל, שנתן ללאה בנים, מכיוון שהיתה פחות אהובה, וכן ראה את צערה של רחל שהיתה עקרה ונתן גם לה בנים.

נאמר בפסוק לא: "וַיֵּרָא ה' בִּי שְׁנוֹאָה לְאָה..."

על המילים "בִּי שְׁנוֹאָה לְאָה" נשאל את הילדים: היתכן שצדיק כיעקב ישנא את אשתו?!

וכלשונו של היפה תואר על מדרש רבה המובא בהמשך: "...וקשה לנו: איך יעקב, בחיר שבאבות, ישנא את אשתו?"

ועוד נשאל: הרי למדנו בפסוק הקודם שיעקב אהב את לאה?

נענה על פי דברי רד"ק:

"לא היה יעקב שונא אותה, אבל [אלא] היה אוהב אותה, אלא לפי שהיה אוהב את רחל יותר, קרא ללאה שנואה, כלומר כנגד אהבתה של רחל היתה שנואה... ולפי שהיתה עלובה בעיניה, שלא היתה אהובה כאחותה, ראה ה' בעיניה..."

כלומר יעקב אהב את לאה, אלא שאהב יותר את רחל, ועל כן מכנה אותה התורה 'שנואה' ומעין זה מבארים מפרשים נוספים: רמב"ן בפירושו השני, בכור שור ועוד).

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיִּפְתַּח אֶת רַחְמָה..."

ה' שלח ללאה הריון ועזר לה שתלד תינוק בריא.

חכמינו ז"ל בבראשית רבה (עא, א) דרשו את הפסוק בתהלים (סט, לד): "בִּי שִׁמְעֵ אֶל אֲבִיּוֹנִים ה'..." על לאה, שהיתה עניה, ואף על פי כן שמע ה' תפילתה ופקדה בבנים.

גם המפרשים בביאורם לפסוק זה ציינו את רחמיו של ה' על השפל, וכך כתב הרלב"ג: "...לפרסם השגחת ה' יתברך [על] שפלים, ושהוא רואה דמעת העשוקים..."

ומעין זה כתב האברבנאל: "...שהיה ממשפטי השם יתברך ורחמיו על כל מעשיו, כי בן דרכו לרחם על העגומים..."

נדבר עם הילדים על מידת רחמיו של ה', שחומל על המסכנים, שומע תפילתם ופוקד אותם בבנים.

נאמר בפסוק לב: "וַתַּהַר לְאֵה וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ רְאוּבֵן כִּי אָמְרָה כִּי רְאָה ה' בְּעֵינָי..."

בפסוקים העוסקים בהולדת השבטים, חשוב לציין שהתורה שלמד יעקב מיצחק אביו ומאברהם סבו, עברה גם אל הבנים, כדברי הרמב"ם (הלכות עבודה זרה א, ג): "ויעקב אבינו לימד בניו כולם". יעקב אבינו, ויחד אתו רחל ולאה האמהות, חינוכו את בניהם בדרך התורה והיראה, לאור תורתם של האבות אברהם ויצחק. נדבר על יראת השמים של לאה, שהכירה בהשגחת ה' ובהטבתו לבריותיו, למרות שגדלה בסביבה של רשעים, וכדברי הרלב"ג:

"...לפרסם מעלת האמהות הקדושות ואמונתם בשם יתעלה, עד שכבר תראה שלאה ורחל יחסו כל מה שהיה להם מהבנים [מלידותיהם] להשגחה ולהנינה מהשם יתברך, עם שכבר גדלו בין אנשים בלתי מאמינים בה' יתעלה".

בקריאת שמו של "ראובן" רצתה לאה להודות לה' ולזכור תמיד את הטובה שהיטיב עמה, כפי שכתב הבכור שור (בפסוק לד): "...ולכך קראה שם שני בניה [ראובן ושמעון] על ידי הודאתו של הקדוש ברוך הוא, שראה לשמוע בענייה...".

נאמר בהמשך הפסוק: "...כִּי עָתָה יֵאָדְבֵנִי אִישִׁי"

לאה העריכה מאד את יעקב מפני גודל אישיותו וצדקותו המופלגת, לכן רצתה מאד שיחפוץ בה ויקרבה.

בזמן הלימוד על הולדת הבנים נדבר על השמחה הגדולה שבהולדת כל בן, ובפרט כשמדובר בבניהם של יעקב והאמהות, שעתיד כל אחד מהם להיות שבט בישראל. ניתן לחגוג בכיתה את הולדתם של השבטים, ולהכין קישוטים בהם מצוינים שמות בני יעקב ופירושיהם.

נאמר בפסוק לג: "וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר כִּי שָׁמַע ה' כִּי שָׁנוּאָה אֲנִי..."

בפסוק זה נדבר על צדקותה של לאה שהתפללה לה' ונענתה תפילתה, וכדברי הרד"ק: "שמע לתפילתי ותחינתי".

נאמר בפסוק לד: "וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר עֲתָה הַפַּעַם יֵלֹד אִישׁ אֵלַי..."

גם בפסוק זה נדגיש את הרצון העז של לאה להיות במחיצתו של יעקב. נאמר שרצון זה לא נבע מאהבה רגילה שבין איש לאשתו, אלא מתוך הערכה גדולה לאישיותו הנעלה, שכן היה איש תם וירא ה'.

בביאורו לפסוק זה כתב רש"י:

"לפי שהאמהות נביאות היו, ויודעות ש"ב שבמים יוצאים מיעקב, וארבע נשים ישא [כלומר לפי החשבון הפשוט לכל אישה צריכים להיות שלושה בנים], אמרה: 'מעתה אין לו פתחון פה עלי, שהרי נמלתי כל חלקי בבנים'".

נלמד דברי רש"י אלו כדי להפגיש את הילדים עם מעלת האמהות על פני כל הנשים, שהיו נביאות (רושם זה יסייע לנו להסביר דברים רבים במהלך הפרק, ביניהם אהבתה הגדולה של לאה ליעקב, קנאתה של רחל בלאה, סיפור הדודאים וכדו').

נאמר בהמשך הפסוק: "...על בן קרא שמו לוי"

נתבונן בקריאת שמו של לוי, ונשים לב שלעומת הבנים הקודמים בלעומת הבנים שאחריו, את שמו של לוי קרא יעקב, וכפי שציין רש"י: "בבולן כתיב 'ותקרא', וזה [- לוי - נ]כתב בו 'קרא'".

נסביר שדווקא את שמו של לוי קרא יעקב בעצמו, כי בלידתו היתה ליעקב שמחה מיוחדת, וכפי שכתב האברבנאל: "...אבל לוי, קרא שמו יעקב, כי הוא בשמחתו הסכים עמה שילווה אליה..."

נאמר בפסוק לה: "וַתֵּהָרַ עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר הַפֶּעַם אוֹדָה אֶת ה'..."

נציין, שזוהי הפעם הראשונה בה נזכרת בתורה הודיה לה', וכדברי הגמרא במסכת ברכות (ז ע"ב): "...ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בר יוחאי: מיום שברא הקדוש ברוך הוא את עולמו לא היה אדם שהודה לקדוש ברוך הוא, עד שבאה לאה והודתו, שנאמר: 'הפעם אודה את ה'...'".

נשבח את לאה על הודאתה לה' מתוך הכרתה בטובה, ונוסיף, שלאה ידעה שארבעה בנים הללו יהיו אבות לארבעה שבטים, ולכן הודתה לה' על שזכתה לקיים חלק גדול מבית ישראל.

נשאל את הילדים: מהי כוונת דברי לאה "הפעם אודה", וכי לפני כן לא הודתה לה'?

נביא את דברי רש"י: "הפעם אודה – שנמלתי יותר מחלקי, מעתה יש לי להודות".

והאברבנאל ביאר: "...וחכמינו ז"ל אמרו שהיו האמהות יודעות שיהיו עתידות ללדת י"ב שבטים, והן [האמהות, נשות יעקב] היו ארבע, וחשבה לאה שתלד שלשה [וכן כל אחת מהאחרות ילדו כל אחת שלושה], ולכן כאשר ילדה הבן הרביעי אמרה: 'הפעם אודה את ה'', כי נתן לי יותר מחלקי".

כלומר, לאה חשבה שכל אחת מנשות יעקב תלד שלושה ילדים, ועל כן כשקיבלה יותר מחלקה ונולד לה ילד רביעי, הודתה על כך במיוחד.

נאמר בהמשך הפסוק: "...עַל בֵּן קָרָאָה שְׁמוֹ יְהוּדָה..."

לאה רצתה להודות לה' כל חייה, ועל כן נתנה לבנה שם המזכיר את ההודיה לה', וכך כל ימיה כאשר תקרא לבנה בשמו תיזכר שעליה להודות לה'.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַתַּעֲמֵד מִלְּדַת"

לאחר שילדה ארבעה בנים ליעקב, פסקה לאה מללדת, וכך כתב הרד"ק: "...וזה היה סיבה מאת האל, כדי שילדו גם השפחות ליעקב".

המסרים העולים מפרק כט

יעקב פוגש את הרועים ליד הבאר:

1. השמחה והביטחון בה' נוטעים באדם כוח - יעקב נעשה קל בהליכתו לאחר הבטחות ה' אליו.
2. מעלת הנדיבות - ההבחנה בין בארותיהם של האבות, שהיו פתוחות לעוברים ושבים, לעומת הבאר בחון, שהיתה מכוסה באבן גדולה, כדי שלא יקחו ממנה זרים.
3. האהבה והכבוד שרחש יעקב לכל אדם - יעקב קרא לרועים "אחי" למרות שלא הכירם.
4. קבלת אורח בשמחה ודאגה לצרכיו - מהביקורת כלפי הרועים שמיעטו להתייחס ליעקב ודיברו עמו בקצרה.
5. יושרו של יעקב - יעקב הוכיח את הרועים על כך שמעלו בתפקידם ולא רעו את הצאן שהופקד בידיהם.

יעקב פוגש את רחל ומשקה את צאנה:

1. כיבוד אב - רחל רעתה את צאן אביה.
2. טוב ליבו של יעקב - בגבורה מופלאה גלל יעקב את האבן מעל פי הבאר כדי לעזור לרחל, והשקה את כל צאן לבן.
3. יראת ה' נותנת כוח - מכוח יראת השמים שהיתה ביעקב, הוא הצליח לגלול את האבן הכבדה מעל פי הבאר.
4. אהבת ה' ליעקב - ה' נתן ליעקב כוח לגלול את האבן.

פגישת יעקב ולבן וסיכום שכר עבודת יעקב אצל לבן:

1. הרצון להיטיב עם האורח - גנותו של לבן, שרץ לקראת יעקב לא רק בגלל הרצון לארחו אלא אף בגלל תאוותו לממון.
2. יראת ה' של לאה - לאה בכתה על שעתידה להתחתן עם עשו הרשע.
3. ישרות ונאמנות - הנהגתו של יעקב לאורך כל שנות עבודתו אצל לבן הרשע.

נישואי יעקב עם רחל ולאה:

1. צדקותה של לאה - לאה התפללה שלא תינשא לעשו הרשע, ואף על פי כן כשלקחה לבן ורצה להשיאה ליעקב במרמה, לא רצתה לשקר ליעקב, ולכן לא שיתפה עמו פעולה, והיה עליו לקחתה בעל כרחה.
2. צדקותה של רחל - רחל מסרה ללאה אחותה את הסימנים.
3. אהבת רחל ללאה - רחל לא רצתה שאחותה תתבייש.
4. גבורתה של רחל - רחל ויתרה על כל שאיפתה להינשא ליעקב כדי שאחותה לא תתבייש.
5. השכר שנותן ה' לצדיקים - שכרה של רחל על מסירת הסימנים הוא בהחזרת בנים לגבולם.
6. אהבת רחל ולאה את שפחותיהן.
7. היושר והנאמנות של יעקב גם כאשר גילה את רמאות לבן - יעקב עבד בשבע השנים האחרונות באותה נאמנות בה עבד במשך שבע השנים הראשונות.

לידת לאה את ראובן, שמעון, לוי ויהודה:

1. רחמי ה' על השפלים - ה' ראה בענייה של לאה ופקד אותה בבנים.

2. יראת ה' הגדולה של לאה - לאה הכירה בהשגחת ה' והודתה לו על הבנים למרות שגדלה בסביבה של רשעים.
3. צדקותה של לאה - לאה רצתה בכל ליבה להידבק ביעקב, כיוון שהיה איש תם וצדיק.
4. גדולתן של האמהות - היתה להן רוח הקודש וידעו שליעקב יולדו שנים עשר בנים.
5. הודיה לה' על הטובות - לאה הודתה על לידת בניה ובעיקר על לידת יהודה.

פרק ל

בפרקנו שישה נושאים עיקריים:

1. קנאת רחל ותגובת יעקב
2. הולדת דן ונפתלי לבלהה שפחת רחל
3. הולדת גד ואשר לזלפה שפחת לאה
4. מעשה הדודאים, והולדת יששכר, זבולון ודינה ללאה
5. הולדת יוסף לרחל
6. חכמת יעקב בשכר עבודתו ודרך התעשרותו

קנאת רחל ותגובת יעקב (פסוקים א-ב)

נאמר בפסוק א: "וַיִּתְּרָא רַחֵל כִּי לֹא יִלְדָה לְיַעֲקֹב וַתִּקְנֶא רַחֵל בְּאַחֲתָהּ..."

נסביר לילדים שקנאה זו אינה קנאה שלילית כפי שנתפסת היום בשפת בני האדם, אלא קנאה זו ביטאה את רצונה של רחל בבנים, ואת צערה הגדול על כך שהיא לא זכתה להיפקד בבנים, וכפי שכתב הרד"ק: "קנאה בדבר, שראתה לאחותה שילדה ארבעה בנים ליעקב, והיא לא ילדה אפילו אחד".

נוסיף שצערה של רחל נבע מכך שידעה ברוח הקודש שמיעקב עתידים לצאת שנים עשר בנים ומבנים אלה יצא הזרע שהבטיח ה' לאברהם אבינו. צערה לא היה רק צער פרטי של אישה עקרה ללא ילדים, אלא גם צער על כך שאינה זוכה להיות שותפה בהולדת שבטי ישראל.

לאחר מכן נביא את דברי רש"י בשם חכמינו ז"ל: "קנאה במעשיה הטובים, אמרה: אלולי שצדקה ממני, לא זכתה לבנים". לאור דברי רש"י נאמר לילדים שקנאתה זו של רחל לא היתה כקנאות אחרות המולידות לעתים מעשים שליליים, אלא אדרבה, קנאה זו הביאה את רחל להוסיף מעשים טובים.

בהזדמנות זו נשמיע לילדים את מעלתה הגדולה של העין הטובה, וכן את הרצון ללמוד ממעשים טובים של אחרים.

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...ותאמר אל יעקב הבה לי בנים..."

נסביר שרחל ידעה שה' הוא זה שנותן בנים ולא יעקב, אלא שבדבריה התכוונה לבקש מיעקב שיתפלל לה' שיתן גם לה בנים, שכן ידעה את מעלת צדקותו, וכפי שכתב **יונתן בן עוזיאל**: "...ואמרת ליעקב צלי קדם ה' ויהב לי בנין...", כלומר: ואמרה ליעקב: תתפלל לה' שיתן לי בנים!

נאמר לילדים, שאכן יעקב התפלל שרחל תיפקד, כפי שכתב **הרמב"ן**: "...כי יעקב אי אפשר [לא יתכן] שלא נתפלל על אשתו האהובה כי עקרה היא..."

בעקבות דברי הרמב"ן נשאל: אם אכן יעקב התפלל, מדוע מבקשת רחל שיתפלל?

נסביר שרחל רצתה שיעקב יתאמץ ויתפלל בכל כוחו עד שתיפקד, וכפי שכתב **הרמב"ן**: "ובאמת דעתה לאמר שיתפלל עליה, אבל [אלא] שיתפלל עליה עד שיתן [ה'] לה בנים על כל פנים... וחשבה כי באהבתו אותה יתענה יעקב, וילבש שק ואפר, ויתפלל עד שיהיו לה בנים".

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...ואם אין מתה אנכי..."

כוונת רחל בדבריה אלו לומר שאם לא יהיו לה בנים היא תמות מרוב צער, וכדברי **רבנו אברהם בן הרמב"ם**: "אם לא יותן לי בן, אהיה אוכרת בצערי".

לאור דברי רחל נדגיש עד כמה עז היה רצונה בבן, וכמה גדול היה צערה על כך שהיא עקרה.

נאמר בפסוק ב: "וַיִּחַר אֶף יַעֲקֹב בְּרַחֵל וַיֹּאמֶר הֲתַחַת אֱלֹקִים אָנֹכִי אֲשֶׁר מֵנַע מִמֶּךָּ פְּרִי בֶטֶן?"

נסביר כרמב"ן, שיעקב כעס על רחל מפני שתלתה את הדבר בו ובכוח תפילתו, ולא בה': "...כי הדבר ביד האלוקים ולא בידו...". כלומר ה' קובע מתי תיפקד, ואין הדבר תלוי ביעקב.

נוסיף ונאמר שיעקב אהב מאד את רחל, וזה שהוכיחה בדברים היה כדי לעוררה להתפלל לה'.

על פסוק זה ידועים דברי חכמינו ז"ל **בראשית רבה** (ועא, ז. הובאו ברמב"ן כאן): "...אמר לו הקדוש ברוך הוא: כך עונים את המעיקות?!...". כלומר, האם כך ראוי לענות לאישה הנמצאת בצער כה גדול? נאמר לילדים, שעל אף שיעקב התכוון לשם שמים ורצה להוכיח את רחל ולעוררה לתפילה, בכל זאת היה עליו לדבר עמה בנחת ולא מתוך כעס.

בדרך כלל אנו נזהרים מעיסוק בחטאי אבותינו, אך כאן, כיוון שהדבר עולה מתוך הפסוקים, נביא דברי חכמינו ז"ל אלו. עם זאת נקפיד להדגיש את שבחו של יעקב, שהתכוון בדבריו לשם שמים, ללמד את רחל לפנות לה' ולהשתדל יותר בתפילותיה.

נעמוד על הביטוי "פְּרִי בֶטֶן", שממנו עולה חשיבות הבנים. כפי שעיקר העץ הוא הפירות כך עיקר עניינה של האם הוא הולדת הבנים וגידולם. לאור פסוק זה נדגיש לילדים עד כמה גדול צערן של נשים עקרות שעדיין לא זכו להיפקד בילדים. עלינו להתפלל למענן, שיזכו בפרי בטן.

הולדת דן ונפתלי לבלהה שפחת רחל (פסוקים ג-ח)

נאמר בפסוק ג: "וַתֹּאמֶר הֲנֵה אֲמַתִּי בְלֵהָהּ בֵּא אֵלֶיהָ וְתֵלֵד עָלַי בְּרָכִי וְאֲבָנָה גַם אֲנֹכִי מִמֶּנָּה"

נשאל: איזו תועלת יש בלקיחת יעקב את בלהה, כיצד תבנה ממנה רחל?

נענה שתי תשובות, מעין אלו שהשבנו כשלמדנו על שרה והגר:

א. ה' יפקוד גם את רחל בבן, בזכות שהסכימה לתת את שפחתה ליעקב (כרש"י שם).

ב. לידת בן לשפחתה יחשב כאילו הוא בנה, כי רחל אהבה את שפחתה כמוה.

נאמר בפסוק ד: "וַיִּתֶּן לָוּ אֶת בְּלֵהָהּ שִׁפְחָתָהּ לְאִשָּׁה..."

במעשה זה מראה רחל את אהבתה לשפחתה, שכן בדרך הטבע אישה מתנגדת שתהיה לבעלה אישה נוספת, והנה למרות אהבתה הגדולה ליעקב, היתה מוכנה לוותר ולתת לו את בלהה.

נציין שהיחס בין האמהות לשפחותיהן, היה יחס מיוחד במינו, ממש כאם לבתה. הן לא העבידו אותן בפרך ולא השפילו אותן כפי שהיה נהוג באותם ימים אצל גויי הארץ.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיָּבֵא אֵלֶיהָ יַעֲקֹב"

הסכמת יעקב לשאת את בלהה מלמדת אותנו שמדובר באישה צדיקה ויראת שמים.

נאמר בפסוק ו: "וַתֹּאמֶר רַחֵל דְּנַנִּי אֱלֹהִים וְגַם שָׁמַע בְּקוֹלִי וַיִּתֶּן לִי בֵן..."
כתב רש"י: "דנני וחייבני, דנני וחייבני".

כלומר ה' דן את רחל לכף חובה כאשר עשאה עקרה, ודן אותה לזכות כאשר נתן לה בן.

לאור דברים אלו נשמיע את צדקתה של רחל, שקיבלה באהבה את גזירת עקרותה.

הרד"ק מפרש באופן אחר: "שמני בדינו עם אחותי, וראה כי גם אני ראויה לבנים כמוה...".

כלומר ה' דן את מעשיה של רחל וראה שהיא צדיקה כמו אחותה וראויה לבן.

נוסיף ונשבח את רחל אמנו שבטחה בה' ונשאה תפילה מתוך אמונה גדולה בהשגחתו עליה - הוא המונע פרי בטן והוא המושיע ונותן בנים.

המילים "וַיִּתֵּן לִי בֵן" מורות על אהבתה של רחל לשפחתה, עד כדי כך שמרגישה שבנה של בלהה נחשב כבנה, וכפי שהזכרנו.

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...עַל בֶּן קְרָאָה שָׁמוּ דָן"

בקריאת השם דן, רצתה רחל לזכור כל ימי חייה, שיש לקבל את גזרות ה' באהבה, להכיר שה' משגיח על האדם ולהודות לו על טובותיו.

נאמר **בפסוק ח**: "וַתֹּאמֶר רַחֵל נַפְתּוּלִי אֱלֹהִים נִפְתַּלְתִּי עִם אַחֹתִי גַם יִכְלְתִּי..."

על המילה "נַפְתּוּלִי" הביא **רש"י** שני פירושים:

א. מלשון התעקשות והפצרה רבה.

ב. מלשון תפילה, שרחל התפללה וביקשה עליו פעמים רבות.

וזו לשונו של **רש"י**:

"...לשון 'עקש ופתלתול', נתעקשתי והפצרתי פצירות ונפתולים הרבה למקום, להיות שווה לאחותי... ואונקלום תרגם לשון תפילה, 'נפתולי אלקים נפתלתי', בקשות החביבות לפניו, נתקבלתי ונתערתתי כאחותי...".

שני פירושים אלו מלמדים אותנו על גודל צדקתה של רחל, שהתעקשה להמשיך בתפילותיה עד שנענתה ולא התייאשה.

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...וַתִּקְרָא שְׁמוֹ נַפְתָּלִי"

שם זה יזכיר תמיד שה' מקבל את תפילותינו, ושגדולה וחשובה ההתאמצות לפניו בתפילה.

הולדת גד ואשר לזלפה שפחת לאה (פסוקים ט-יג)

נאמר **בפסוק ט**: "וַתִּרְא לָאָה כִּי עֹמְדָה מִלְּדַת וַתִּקַּח אֶת זֹלְפָה שְׁפַחְתָּהּ וַתִּתֵּן אֹתָהּ לְיַעֲקֹב לְאִשָּׁה"

לאה נתנה את שפחתה ליעקב למרות שכבר היו לה ארבעה בנים וכבר התחזקה אהבתו של יעקב אליה. ממעשה זה נלמד שני דברים:
א. רצונה העז של לאה לזכות בבנים מיעקב אבינו, וכפי שכתב הרד"ק: "...וואף על פי שהיו לה בנים רצתה להרבות בנים, כי כל כוונתם היתה להרבות בנים [מיעקב]".

ב. שבחה של לאה שאהבה את זלפה והיתה מוכנה שגם היא תהיה אישה ליעקב, וכדברי הנצי"ב (בפסוק יא): "היא נתפעלה בנישואין של זלפה שלא היו לטובתה... אלא לטובת זלפה ולשם מצוה...".
גם ביחס לזלפה נציין שהיתה צדיקה ויראת שמים, שאם לא כן לא היה יעקב מסכים לשאתה לאישה.

נאמר **בפסוק יא**: "וַתֹּאמֶר לָאָה בָּא גֵד וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ גֵד"

כתב רש"י: "בא גד – בא מזל טוב...".

בעקבות דברי רש"י נתאר את שמחתה הגדולה של לאה בלידת גד.

נאמר **בפסוק יג**: "וַתֹּאמֶר לָאָה בְּאֶשְׁרֵי כִּי אֲשְׁרוּנִי בְּנוֹת..."

נפרש את המילה "בְּאֶשְׁרֵי" מלשון אושר ושמחה, וכדברי הספורנו: "זה הבן הוא נבלל באושר שלי...".

"אֲשְׁרוּנִי בְּנוֹת" – נסביר שהיו אומרות הנשים ללאה: אשריך שיש לך בנים כאלו!

מעשה הדודאים והולדת יששכר, זבולון ודינה ללאה

(פסוקים יד-כא)

נאמר בפסוק יד: "וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן בְּיָמֵי קְצִיר חֲטִים וַיִּמְצָא דוּדָאִים בְּשָׂדֶה..."

מפסוק זה למדים אנו על שבחם של בני יעקב שהתרחקו מגזל, וכפי שכתב רש"י בשם חכמינו ז"ל: "להגיד שבחן של שבטים, שעת קציר היה, ולא פשט ירו כגזל להביא חטים ושעורים אלא דבר ההפקר שאין אדם מקפיד בו".

נציין שראובן היה כבן חמש בשעת המעשה, ועל אף שהיו חיטים בצידו הדרך הוא לא לקח מהן אלא רק מדודאי ההפקר שבשדה. התנהגותו של ראובן היתה פרי החינוך שקיבל בבית הוריו (ראה בראשית רבה עב, א).

לימים זכה ראובן לקבל שכר על זהירותו מן הגזל, כפי שכתב בעל היפה תואר (עב, א): "בשביל שראובן היה נוהר מן הגזל, לבן זכה לארץ מרעה ושכמו היו אנשי מקנה אשר הם רחוקים מגזל, אחרי שזכו לארץ אשר ירעו בה מקניהם ולא ילכו לרעות עוד בשדה אחר".

חינוך זה לא היה נחלתו של ראובן בלבד, אלא של כל הבנים, ואכן כולם נזהרו מן הגזל, כמדויק בלשונו של רש"י: "להגיד שבחן של שבטים", כלומר השבח הוא לא רק על ראובן, אלא על כל בני יעקב.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיָּבֵא אֹתָם אֶל לְאָה אִמּוֹ..."

נדבר בשבחו של ראובן שכיבד את אמו ומיד נתן לה את הדודאים בלי לטעום וליהנות מהם, וכפי שאמרו חכמינו בבראשית רבה (עב, ב) : "...להודיעך עד היכן היתה כבודה של אמו עליו, שלא מעמן עד שהביאם אל אמו".

נוסיף שראובן רצה גם לשמח את אמו בריח הטוב של הדודאים, כפי שכתב הרמב"ן: "...כי רצתה בהן להשתעשע ולהתענג בריחן..."

נרחיב בלימוד פסוק זה ובכך נטמיע בקרב הילדים את הזהירות בממונם של אחרים ואת הדרך הראויה בה יש לנהוג כלפי ההורים.

נאמר בפסוק טו: "וַתֹּאמֶר לָהּ הַמַּעַט קִחְתְּךָ אֶת אִישִׁי וְלָקַחְתָּ גַם אֶת דִּוְדָאִי בְנִי..."

דברי לאה לרחל צריכים הסבר: הרי לאה אמנו היתה צדקת גדולה וידעה שרחל שרוייה בצער בגלל עקרותה, אם כן מדוע סירבה לתת לאחותה ליהנות מהדודאים?

כדי להבין את דבריה של לאה, יש להקדים ולומר שיעקב אבינו קבע את דירתו באוהלה של רחל, וכדברי רבנו אברהם בן הרמב"ם: "...כי יעקב עליו השלום שם דירתו באוהל רחל, כדי לפיים אותה על חסרון הבנים..."

לאה ידעה שמאת ה' ניתנה ליעקב לאישה ולכן קראה לו "אישי", היא אהבה מאד את יעקב בשל גדולתו ורצתה להיות עמו ולהוליד ממנו בנים. כיוון שיעקב קבע דירתו באוהלה של רחל, ציפתה לאה שרחל תאמר ליעקב שעליו להיות יותר עם לאה, כפי שעולה מדברי הכתב והקבלה על המילים "דַּנְנִי אֱלֹקִים" (פסוק ו):

"ראתה רחל אמנו בלבה שמפני חמאתה נמנעה מלהוליד, כי אחרי רואה כי היתה לאה שנואה בעיני אישה, והוא אינו קובע דירתו אצל לאה רק אצלה, והיא לא השתדלה להביאו ולקרבהו אל לאה, מה שהיה ראוי לאשה כמוה לעשות..."

אם כן דבריה של לאה לרחל נאמרו מתוך כאב על שיעקב קבע דירתו אצלה, ולא מתוך כעס, כדברי צרור המור: "שאמרה לאחותה בלב נשבר ונדכה".

נוסיף ונאמר, שלאה לא רצתה למנוע לגמרי מרחל אחותה את הדודאים, אלא בדבריה רצתה לזרזה שתשנה את מנהגו של יעקב, וכפי

שמשמע מדברי בעל הליקוטאים (בחומש "רב פנינים"): "וכאשר ראתה רחל שאינה הפצה לאה לתת לה הדודאים בחינם". כלומר סירובה של לאה לא היה מוחלט.

נאמר בהמשך הפסוק: "...ותאמר רחל לבן יששכר עמך הלילה תחת דודאי בנד".

בלימוד עם הילדים נשתמש בשפת התורה, ולכן נאמר את המילה 'שכב' כפי שכתובה, ונוסיף מילים קצרות, שהכוונה שישכב עמה כדרך שאיש שוכב עם אשתו.

רחל הסכימה שיעקב יבוא לאוהלה של לאה באותו לילה, לא רק בגלל שרצתה את הדודאים, אלא מפני שהבינה את כאבה של לאה אחותה.

רש"י כאן הביא את דברי חכמינו ז"ל וכתב: "ולפי שזלזלה במשכב הצדיק, לא זכתה להקבר עמו".

לא נביא דברים אלו לילדים, כשיטתנו, שלא לעסוק בגיל הצעיר בחטאי אבותינו ואמותינו כשאינם מחויבים לשם ביאורו של הפסוק.

נאמר בפסוק טז: "ויבא יעקב מן השדה בערב..."

כפי שהזכרנו, נדבר בשבחו של יעקב שעבד כל היום, מזריחת השמש עד שקיעתה, כפי שעולה מן המילה "בערב", דבר המראה על מסירותו הרבה, וכפי שכתב המלבי"ם: "מגיד צדקת יעקב שעבד באמונה ולא בא לביתו עד הערב".

נאמר בהמשך הפסוק: "...ותאמר אלי תבוא בי שכר שכרתיד בדודאי בני..."

נסביר כרש"י: "נתתי לרחל שכרה".

נאמר בהמשך הפסוק: "...ויששכב עמה בלילה הוא"

נאמר שיעקב הסכים להיות עם לאה בלילה ההוא, כיוון שראה את גודל רצונה וכוונתה הטהורה להיות אתו, וכפי שכתב בעל הליקוטאים

(בחומש "רב פנינים"): "ולזה, בראות יעקב טוב כוונתה, כוונת אמת שכל תאוותה הוא רק להעמיד שבטים, [הסכים להיות עמה]".

נאמר בפסוק יז: "וַיִּשְׁמַע אֱלֹקִים אֶל לֵאָה וַתַּחַר וַתֵּלֶד לְיַעֲקֹב בֶּן חַמִּישִׁי" בפסוק זה נדבר בשבחה של לאה שהתפללה לה' שיתן לה בן, וכפי שכתב אור החיים: "מגיד שהתפללה לה".

נאמר בפסוק יח: "וַתֹּאמֶר לֵאָה נָתַן אֱלֹהִים שְׂכָרִי אֲשֶׁר נָתַתִּי שְׂפָחָתִי לְאִשִּׁי..."

מדבריה אלו של לאה נלמד שהיא נתנה את זלפה שפחתה ליעקב לטובת זלפה ולא לטובת עצמה (וכפי שהזכרנו בשם הנצי"ב), ועל זה אמרה שה' נתן לה בלידה זו שכר על החסד ועל נדיבות הלב שגילתה כלפי שפחתה.

דברים אלו מלמדים על אהבתה של לאה לזלפה ועל צדקותה, שלא רק שלא השפילה אותה כשאר הגברות באותם הימים, אלא התייחסה אליה בכבוד ובאהבה.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַתִּקְרָא שְׁמוֹ יִשְׁשַׁכָּר"

לאה רצתה לזכור כל חייה שה' נותן שכר טוב לצדיקים ועל כן עלינו להודות לו תמיד, לכן קראה לבנה יששכר.

נאמר בפסוק כ: "וַתֹּאמֶר לֵאָה זָבְדִּנִּי אֱלֹהִים אֲתִי זָבַד טוֹב..."

נפרש את המילה "זָבְדִּנִּי" מלשון "זבד" - חלק, כלומר משזכתה לאה להוליד חצי ממספר בני יעקב הודתה לה' על שנתן לה חלק טוב משבטי ישראל.

נאמר בהמשך הפסוק: "...הַפַּעַם יִזְבְּלֵנִי אִשִּׁי..."

כלומר הפעם ישים יעקב בעלי את זבולו - ביתו ומדורו - עמי. לאה חפצה להיות בקרבתו של יעקב, מפני הערכתה הגדולה אליו,

וכלשונו של הרמב"ן: "...כי עשה לה האלקים זה הבן בך [בן] טוב, להיות בעלה מתלונן [מלשון לינה, שינה] בצילה... כי בעלה יהיה עיקר דירתו עמה לרוב בניה, תתפרנס עמו בטוב לו...".

נאמר בפסוק כא: 'וְאַחַר יִלְדָה בֵּת וַתִּקְרָא אֶת שְׁמָהּ דִּינָה'

כתב רש"י: "דינה – פירשו רבותינו שדנה לאה דין בעצמה: אם זה זכר, לא תהא רחל אחותי באחת השפחות, והתפללה עליו ונהפך לנקבה". להסבר דברים אלו נקדים ונאמר (על פי רש"י בראשית כט, לד. הובא לעיל) שלאמותינו היתה רוח הקודש והן ידעו שיעקב יוליד שנים עשר בנים שיהיו שבטי ישראל. כאשר היתה לאה בהריונה השביעי ערכה דין וחשבון עם עצמה: כיוון שלה שישה בנים, לזלפה שני בנים ולבלה שני בנים, הרי שנשארו שני בנים שעתידיים להיוולד. אם היא תלד כעת בן נוסף, רחל תוכל ללדת בן אחד בלבד, דבר שיגרום לה צער רב ובושה גדולה, שכן אפילו לשפחות יהיו יותר בנים ממנה. על כן, מתוך אהבתה לאחותה, התפללה לאה על העובר שבבטנה שיהיה נקבה. אכן שמע ה' בקולה ונולדה לה בת, ולכן קראה לאה לבתה דינה על שם הדין והחשבון שעשתה.

נסביר את דברי רש"י לילדים, מבלי להיכנס לפרטים מדויקים, ונלמד מהם מידות נעלות של אהבה, טוב לב ונכונות גדולה לוותר מצד לאה.

נציין ששם זה הוא יוצא דופן מבין השמות, שכן בשמות הבנים הקודמים מוזכר רצון האמהות בבנים או בקרבת יעקב אליהן, לעומת זאת אצל דינה השם מורה על הנכונות לוותר על בן.

הולדת יוסף לרחל (פסוקים כב-כד)

נאמר בפסוק כב: "וַיִּזְכֹּר אֱלֹקִים אֶת רַחֵל..."
 כתב רש"י: "זכר לה שמסרה סימניה לאחותה..."

נביא דברים אלו לילדים ונחזור שוב על המעשה המופלא של רחל ונכונותה לוותר על נישואיה עם יעקב ובלבד שלא תבייש את אחותה. נעצים מעשה זה כשנדגיש שה' זכר אותה לטובה בגלל מסירותה זו.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיִּשְׁמַע אֱלֹהֵי אֲלֵיָּהּ אֱלֹקִים..."
 נסביר שבנוסף לזכירת מעשיה הטובים, שמע ה' גם את תפילותיה של רחל.

נאמר בפסוק כד: "וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ יוֹסֵף לְאֹמֶר יֹסֵף ה' לִי בֶן אַחֵר"
 נציין את יראת השמים של רחל שהכירה שה' לבדו הוא הנותן בנים. לכן קראה לבנה "יוסף", שם שכל כולו תפילה לה' שיתן לה בן נוסף.

חכמת יעקב בשכר עבודתו ודרך התעשרותו

(פסוקים כה-מג)

נאמר בפסוק כה: "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָלְדָה רַחֵל אֶת יוֹסֵף וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל לְבָן שְׁלֹחֲנֵי וְאֶלְכָּה..."

נעלה את השאלה: מדוע ביקש יעקב לעזוב את חרן דווקא לאחר שרחל ילדה את יוסף?

נענה שתי תשובות:

א. רד"ק: "כיון שילדה רחל שהיתה עקרה, אמר יעקב, אין לו מענה ללבן שיעכבני עוד, כי כבר ילדו בנותיו ושפחותיו שנתן לי..."

לפי דברי הרד"ק, יעקב רצה לעזוב דווקא לאחר שרחל ילדה (ולא דווקא בגלל שיוסף הוא זה שנולד), משום שלפני כן חשש שלבן יעקב ולא ייתן לו רשות לילד, מחשש שכאשר ילד יגרש את רחל כי לא ילדה.
 ב. רש"י על פי חכמינו ז"ל: "משנולד שמו של עשו... משנולד יוסף, במח יעקב בהקדוש ברוך הוא ורצה לשוב".

לפי רש"י, נאמר ליעקב בנבואה שזרעו של עשו עתיד ליפול ביד זרעו של יוסף, ולכן כאשר נולד יוסף בטח יעקב בה' שיצילנו מרעתו של עשו.
 נאמר בפסוק כז: **וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי לְבָן אִם נָא מִצְאָתִי חַן בְּעֵינֶיךָ נַחֲשֵׁתִי וַיְבָרְכֵנִי ה' בְּגִלְגָּד**"

נסביר כרלב"ג, שלבן לא הפך פתאום להיות ירא שמים ומכיר בטובת הקדוש ברוך הוא, אלא ציין שה' ברכו בגלל יעקב כדי ללחוץ את יעקב להסכים להישאר עמו, כדי שימשיך צאנו להתברך: "...והנה חילה [התחנן] לבן פניו [של יעקב] שיעמוד [שישאר] עמו עוד, כי ברכהו ה' יתברך לרגלו [בזכותו]".

נוסיף על כך את דברי רש"י: "...שעל ירך באה לי ברכה. כשנאת לבן לא היו לי בנים... ועכשיו היו לי בנים".

כלומר הברכה שבאה ללבן בזכות יעקב לא היתה רק בצאן אלא אף בלידת בנים. עד שבא יעקב לבית לבן היו ללבן רק בנות, רחל ולאה, ומאז שבא יעקב נולדו ללבן בנים (רש"י מדייק זאת מכך שבתחילת הפרשה נאמר שלבן שלח את רחל לרעות את צאנו, "והנה רחל בתו באה עם הצאן", ולא יעלה על הדעת שהיו ללבן בנים והוא שלח את בתו למלאכה קשה זו של רעיית הצאן).

נאמר בפסוק כח: **וַיֹּאמֶר נְקֻבָּה שְׁכַרְךָ עָלַי וְאֶתְנָה**"

בעקבות דברי רלב"ג נסביר, שלבן הציע ליעקב שמאותו היום והלאה ינתן לו שכר על עבודתו כדי שיסכים להישאר ולעבוד אצלו (על ארבע עשרה השנים של רעיית הצאן לא שילם לבן, כיון שבשכר עבודתו קיבל יעקב את רחל ולאה בנות לבן), לכן מבקש לבן מיעקב לפרש מה השכר שירצה.

נאמר בפסוק כט: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אֲתָהּ יִדְעָתָ אֵת אֲשֶׁר עֲבַדְתִּיךָ וְאֵת אֲשֶׁר הָיָה מִקְנֶךָ אֵתִי"

בפסוק זה מדברים המפרשים על השתדלותו הגדולה של יעקב ברעיית הצאן, כפי שכתב הספורנו (בפסוק כז):

"לא תייחס תוספת המקנה אל הנחש הנמשך אחר המזל, אבל [אלא] תייחס [את התרבות הצאן] לשלמות עבודתי, שהיתה עם בקיאות והשתדלות רב במלאכת מרעה הצאן... שהיו בו נשברות וחולות, וחבשתי את הנשברת, ורפאתי את החולה..."

והנצי"ב כתב:

"ואת אשר היה מקנך אתי – בשמירה יתירה יותר עוד מעבד נאמן לאדונו, היה אוהב ומרחם את הצאן... מצד חסד ורחמים על בעלי חיים. וזה גרם כי גדלו יותר כמובן. ובוה הראה יעקב מדת החסד והרחמים למעלה מדרך אנושי, להיות משליך נפשו מנגד כל כך בשביל טובת אדם ואמונה ובשביל צער בעלי חיים..."

והמלבי"ם כתב: "...שלא עבדתי עבודת שכיר הרגילה, רק [אלא] עבדתי ביום ובלילה... כעבד העובד באמונה, עד שצאן אדונו חשובים אצלו כצאן שלו וחס עליהם בשלו..."

ובעל הליקוטים (בחומש "רב פנינים") כתב: "כי אני עבדתיך עבודה שלימה בכל מאמצי כוחי".

לאור דבריהם נדבר עם הילדים בהרחבה על צדקותו של יעקב, שעבד בכל כוחו, ביום ובלילה, תוך סיכון חייו, בנאמנות רבה ובחמלה גדולה, כאילו הצאן היה שלו. לימוד זה יפגיש את הילדים עם מידותיו הטובות של יעקב: יושר, נאמנות, חמלה על הבריות ועל בעלי החיים.

נאמר בפסוק ל: "כִּי מַעֲט אֲשֶׁר הָיָה לְךָ לְפָנַי וַיִּפְרָץ לְרֹב וַיִּבְרָךְ ה' אֶתְךָ לְרִגְלֶיךָ..."

בדבריו אלו רצה יעקב שלבן יבין שמגיע לו שכר הולם גם על עבודתו במשך ארבע עשרה השנים הקודמות, בהן היתה ללבן ברכה גדולה בזכות יעקב, הרבה מעבר למצופה, וכפי שכתב המלבי"ם:

"...כי אם תרצה לשלם לי שכר בעד העבודה, לא די בשתתן [שתתן לי] כפי שכר שכיר הרגיל, כי לי מניע חוץ מן השכר מתנות גדולות בעד ארבעה דברים: בעד העבודה עצמה, שלא עבדתי עבודת שכיר הרגילה, רק [אלא] עבדתי ביום ובלילה. שהעבד העובד באמונה... וחם עליו בשלו... על זה מניע לו מתנות רבות ביחוד... שהעבד שעשה את אדונו לעשיר גדול שבבואו לביתו היה אדונו דל ורש, ועל ידי חריצותו ובקאותו נתעשר בעושר גדול, הלא יחוייב שיתן לו בעבור זה מתנות גדולות ביחוד... ועל ידי צדקתו חל ברכת ה' על בית אדונו... כי לי מניע מתנות גדולות והון רב חוץ משכר שכיר הקצוב..."

ניתן לפתח דיון עם הילדים על הסכום הגדול המגיע ליעקב ועל הסיבות לכך. בכך נבסס את צדקת מעשהו של יעקב בפיצול המקלות.

נאמר בהמשך הפסוק: "...ועתה מתי אעשה גם אנכי לְבֵיתִי" כתב הרמב"ן: "...מתי אעשה אנכי גם לביתי, כאשר עשיתי גם לביתך...". כלומר יעקב אומר ללבן: עכשיו אני צריך לרעות את הצאן לצורך משפחתי ולא אוכל להישאר אצלך ולרעות את צאנך.

נאמר בפסוק לא: "וַיֹּאמֶר מֶה אֶתֶּן לְךָ..."

נסביר כמלבי"ם, שלבן אמר שהוא מוכן לתת ליעקב שכר אף על השנים הקודמות בהן עבדו בנאמנות.

”...וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לֹא תִתֶּן לִי מְאוּמָה...”

נעלה את השאלה: מדוע יעקב מסרב להצעת השכר של לבן, ובפרט שהוא צריך לדאוג לביתו?

נשמע את תשובות הילדים ולאחר מכן נענה כנצי"ב: "שהשיב לו [יעקב ללבן]: אם אהיה נצרך למתנת ירך, 'לא תתן לי מאומה', כי [לבן בוודאי] ימצא תואנות להפטר [ימציא תירוצים למה הוא לא צריך לשלם ליעקב, למרות שהתחייב]."

כלומר יעקב מכיר את לבן הרמאי, ויודע שאיננו מתכוון באמת לתת לו שכר על העבר, ורק מציע זאת בכדי להיראות כאדם הגון ולשכנעו להישאר עמו ובכך לגרום לצאנו להתברך.

נאמר בהמשך הפסוק: "...אִם תַּעֲשֶׂה לִי הַדָּבָר הַזֶּה אֲשׁוּבָה אֶרְעָה צֹאנֶיךָ אֲשֶׁמֶר"

יעקב ידע שלבן לא יתן לו שכר ראוי על עבודתו המסורה במשך השנים, ועל כן סיכם עם לבן ששכרו יהיה מן הצאן, על פי צבעו, ולאחר מכן דאג לפעול בדרכים מתוחכמות, אך ישרות, לצורך השתכרותו, מתוך אחריות על פרנסת משפחתו הגדולה.

נאמר בפסוקים לב-לג: "אֲעֹבֵד בְּכָל צֹאנֶיךָ הַיּוֹם הַסֵּר מִשָּׁם כָּל שֵׂה נֶקֶד וְטֹלָא... כֹּל אֲשֶׁר אֵינְנוּ נֶקֶד וְטֹלָא בְּעֵזִים וְחוּם בְּבָשָׂבִים גָּנוּב הוּא אֶתִי"

נקודים – נקודות קטנות מפוזרות על הגוף.

טלואים – נקודות גדולות, כמו טלאי.

עקודים – קרסוליהם בצבע שונה.

להסברת מעשיו של יעקב נקדים ונאמר, שרוב הוולדות שהבהמה ממליטה דומים לה בצבע ובצורת הכתמים שעל גופה, אולם בהמה יכולה להמליט מעט ולדות השונים ממנה בצבע ובצורה. לרוב, כבשה לבנה תמליט ולדות לבנות ומעט חומות, וכבשה חלקה, בלי כתמים, תמליט על פי רוב ולדות חלקות ומעט ולדות עם כתמים – נקודות, טלואות או עקודות.

יעקב הציע שהוא יקח למרעה רק כבשים לבנות ועזים ללא כתמים, והשכר שלו יהיה הולדות השונים, עם הכתמים או בעלי הצבע השונה (חום), שיוולדו במרעה הצאן מכאן ולהבא.

נאמר בפסוק לד: "וַיֹּאמֶר לְבִן הָאָדָם לוֹ יְהִי כְדַבְרְךָ" "לו" - הלוואי.

לבן שמח מאוד על הצעה זו של יעקב, משום שידע שהולדות השונים יהיו מועטים ביותר.

נאמר בפסוקים לז-מג: "וַיִּקַּח לוֹ יַעֲקֹב מִקָּל לְבָנָה... וְהַכְּשָׁבִים הַפְּרִיד יַעֲקֹב... וַיִּפְרֹץ הָאִישׁ מְאֹד מְאֹד וַיְהִי לוֹ צֹאן רַבּוֹת וּשְׁפָחוֹת וְעֲבָדִים וְגַמְלִים וְחֲמָרִים"

יעקב השתמש בחוכמתו ועשה תחבולה כדי שהכבשות הלבנות ימליטו הרבה מאוד ולדות נקודים, דבר שלרוב אינו קורה: הוא לקח מקלות לחים עם קליפה חומה, ופיצל (קילף) צורות ("מִחֲשֵׁף הַלְבָן" - חושף את הלבן מתחת לקליפה) הדומות לצאן הנקודים, העקודים והטלואים. את המקלות העמיד יעקב ברהטים (בריכות המים מהן נהגו הכבשים לשתות). המקלות המשונים משכו את תשומת ליבן של הכבשות, והן המליטו כבשים רבים הדומים למקלות. הוא שם את המקלות רק מול הכבשות הבריאות ("הַמְקֻשָּׁרוֹת"), ואילו מול החלשות לא שם מקלות, כי הן אינן מסוגלות להמליט.

התבוננות הכבשות במקלות היתה בעת הייחום של הצאן (הזיווג), והיא השפיעה על צורתם של העוברים. לא נאריך לפרט בענין ייחום הצאן ונשתמש בלשון הפסוק ונאמר שכשהכבשות שתו הן התחממו והתבוננו במקלות, ומתוך כך המליטו כמותם הרבה נקודים, עקודים וטלואים, כפי שנאמר בפסוק לו: "וַיִּחְמוּ הַצֹּאן אֶל הַמְקֻלֹת וַתִּלְדְּ הַצֹּאן עֲבָדִים..."

יעקב השתמש ברעיון זה גם כאשר שם את עדרי הצאן הלבנות אחרי עדרו הנקוד של לבן בזמן ההליכה, כפי שנאמר בפסוק מ': "...וַיִּתֵּן פָּנָי הַצֹּאן אֶל עֶקֶד..."

מעשיו אלו של יעקב הצליחו וצאנו של יעקב התרבה מאד, וכדברי הספורנו: "פריץ את גבול ההצלחה המורגלת במלאכת מרעה הצאן". נדגיש שיעקב אבינו היה תם וישר, ועל כן נאבק על הצדק ועשה את הנדרש על מנת שיקבל את המגיע לו, וכדברי הרלב"ג:

"...בשיראה האדם שיתעסק איש אחר לעשוק לו חוקו [שמישהו גזל ממנו את המגיע לו], ראוי לו שישתדל שיגיע לו ממנו חוקו באיזה אופן שיהיה, בזולת עוול [בלא שיהיה זה בדרך עוול וגזל]. ולזה תראה שכאשר ראה יעקב שרצון לבן היה לשלחו ריקם מאתו, השתדל... שיגיע לו חוקו מלבן, במה שעשה מהמקלות..."

כלומר יעקב ראה שלבן רוצה לעשוק אותו ולמנוע ממנו את שכרו המגיע לו ולשלחו ריקם, ועל כן עשה יעקב השתדלות לקבל את המגיע לו על ידי תחבולת המקלות. נדגיש שבתחבולה זו לא שיקר יעקב ולא נקט חלילה ברמאות, אלא השתמש בחכמתו כדי להשיג את המגיע לו. וכך כתב בעל ליקוטי אנשי שם:

"בענין המקלות, כל המפרשים יתפלאו על תחבולות יעקב בפיצול המקלות... והענין, דהנה המשורר הקדוש [דוד המלך] אמר: 'עם נבר תתברר ועם עקש תתפתל', ירצה [כלומר] כי באותו מדה שרצה ה' לזכות את ישראל שנהיה הולכי תמים ופועלי הצדק ודוברים אמת בלבבנו, עד שאסור לנו לגנוב דעת הבריות אפילו של עובדי כוכבים ומזלות... כן באותו מדה מצוה עלינו להתנהג ככל מיני ערמה ומרמה נגד רשעים נחשים ערומים, חיתו טרף, אשר במחשך יערימו ויתנבלו עלינו... ולולא זה יהיה צדיק אובד בצדקו ורשע מאריך ברעתו... לבן בזאת יתהלל יעקב איש תם... וכן נהג עם לבן שבקש לעקור את הכל... והיה הדין עמו לעשות תחבולות, שלא יצא נקי בעני ודל עבור עמלו ומרחו".

לאורך לימוד פסוקים אלו נדגיש את מלחמתו של יעקב בעד הצדק, את מאמציו לקבל את המגיע לו ואת אחריותו לפרנסת משפחתו.

המסרים העולים מפרק ל

קנאת רחל ותגובת יעקב:

1. עין טובה - קנאתה של רחל לא היתה מתוך צרות עין.
2. צדקתה של רחל - רחל קנאה במעשיה הטובים של אחותה והצדיקה את השכר הגדול שקיבלה מה'.
3. כוחה של תפילה - יעקב התפלל על רחל שתלד ורחל ביקשה מיעקב שיתאמץ בתפילה.
4. חובת התוכחה - יעקב הוכיח את רחל על שחשבה שהבנים תלויים רק בתפילתו.
5. זהירות שלא לצער בני אדם השרויים בצער - מדברי חכמינו ז"ל, שיעקב לא היה צריך לכעוס ולענות כך לרחל, שכן היתה עקרה ודבריה נאמרו מתוך צער עמוק.
6. חשיבות הולדת ילדים - הרצון הגדול של האמהות ללדת, ושמתן הגדולה כאשר נולדו הבנים. הבנים נקראים "פרי בטן", בדומה לפירות האילן שהם עיקר העץ.

הולדת דן ונפתלי לבלהה שפחת רחל:

1. האהבה של רחל לבלהה - רחל נתנה ליעקב את בלהה לאישה וקראה שם לבנים שילדה שפחתה זו.
2. יראת השמים של רחל - רחל האמינה שה' משגיח ודן את בריותיו, שומע תפילותיהם ונותן להם בנים, על אף שגדלה בסביבה של רשעים.

הולדת גד ואשר לזלפה שפחת לאה:

1. אהבתה של לאה לזלפה - לאה נתנה ליעקב את זלפה לאישה.

מעשה הדודאים והולדת יששכר, זבולון ודינה ללאה:

1. זהירותו של ראובן בגזל - ראובן לא לקח דודאים משדות בעליהם אלא לקח מן ההפקר.
2. כיבוד אם של ראובן - ראובן לא טעם מן הדודאים אלא הביאם מיד ללאה אמו.
3. שבחם של השבטים - נזהרו מן הגזל.
4. החינוך של יעקב והאמהות לבניהם - חינוכם ליראת ה' ולמידות טובות.
5. חריצותו של יעקב בעבודה - יעקב עבד במשך כל היום עד הערב.
6. אהבתה של לאה לאחותה רחל - לאה לא רצתה שתגרם בושה לרחל אחותה משתלד רק בן אחד ליעקב.
7. גבורתה וצדקותה של לאה - לאה ויתרה על לידת בן נוסף, שהיה יכול להיות שבט בישראל.

הולדת יוסף לרחל:

1. השגחת ה' - ה' זכר את רחל ופקדה בבן בזכות מסירתה את הסימנים ללאה.
2. ביטחון בה' - לאחר שנולד יוסף, בטח יעקב בה' שיצילנו מיד עשו.

חכמת יעקב בשכר עבודתו ודרך התעשרותו:

1. נאמנותו של יעקב בעבודה - יעקב חבש וריפא את הכבשים החולות.
2. חמלתו של יעקב על בעלי חיים.
3. אהבת הצדק של יעקב - יעקב עשה מאמץ להשיג את השכר המגיע לו על עבודתו.
4. האחריות של יעקב כלפי משפחתו - יעקב דאג לפרנסתם.
5. חכמתו של יעקב - דאגת יעקב להתרבות הצאן הנקוד, העקוד והטלוא בעזרת המקלות.

פרק לא

בפרקנו שבעה נושאים עיקריים:

1. דברי בני לבן, שינוי פני לבן וציווי ה' ליעקב לשוב לארץ
2. שיחת יעקב עם רחל ולאה בשדה ותגובתן
3. בריחת יעקב ומשפחתו ולקיחת רחל את התרפים
4. רדיפת לבן ובניו אחרי יעקב ודברי ה' ללבן בלילה
5. דברי לבן ליעקב וחיפוש התרפים
6. תוכחת יעקב ללבן
7. כריתת הברית בין לבן ובין יעקב ועשיית הגלעד

דברי בני לבן, שינוי פני לבן

וציווי ה' ליעקב לשוב לארץ (פסוקים א-ג)

נאמר בפסוק א: "וַיִּשְׁמַע אֶת דְּבַר בְּנֵי לְבָן לְאֹמֶר לְקַח יַעֲקֹב אֶת כָּל אֲשֶׁר לְאֲבִינוּ..."

בפסוק זה נדבר עם הילדים על המידות השליליות של בני לבן העולות מדבריהם:

א. שקר ורמאות, כדברי הכלי יקר: "...איך אמרו שקר מפורסם [דבר שכולם יודעים שהוא שקר], וכי לקח יעקב כל אשר לאביהם? וכי לא השאיר לו כלום, הלא היה ללבן עדיין צאן ובקר ואהלים?..."

ב. כפיות טובה - בזכות עבודתו המסורה של יעקב גדל מקנהו של לבן ואף התברך, כפי שהודה לבן עצמו לעיל ול, כז: "וַיְבָרְכֵנִי ה' בְּגִלְגָּד". יתרה מזאת, בני לבן עצמם נולדו בזכות יעקב, כפי שכתב רש"י שם:

"...שעל ירך באה לי ברכה. כשנאת לכאן לא היו לי בנים... ועכשיו היו לו בנים..."

ג. קנאה, כדברי הרמב"ן (בפסוק ו): "כי לא צעקו בניו [אלא בגלל] בקנאתם ליעקב, שעשה [שגרס] את כל הכבוד [העושר] הזה", וכך כתב הבכור שור: "...וגם הכיר שהיו בניו מתקנאין בו..."

ד. לשון הרע, כדברי הספורנו: "שספרו עליו לשון הרע בקנאתם".

לא נאריך בדיבור על מידותיהם השליליות של בני לבן, אך נשתמש בהן כדי לחזק את המידות ההפוכות בהן יש לדבוק: אמת, הכרת הטוב, עין טובה ודיבור בכבוד.

ניתן לעשות זאת באמצעות העלאת השאלה: מה היו צריכים בני לבן לומר זה לזה?

נאמר שבני לבן היו צריכים לדבר בשבחו של יעקב, לספר על מסירותו, נאמנותו, יושרו וחריצותו במשך עשרים השנים, להלל אותו יותר מכל רועי חרון, ואף להודות לו על שבזכות עמלו הרב גדל מקנה אביהם. נוסף ונאמר שבני לבן היו צריכים להביע נכונות לתת ליעקב מתנות גדולות ונכבדות ולסייע לו בכל דבר שיצטרך בעזבו את חרון, אלא שהיו מקולקלים כאביהם ולא נהגו כך.

בלימוד זה נשמיע לילדים כמה חשובה ההליכה בדרכים ישרות וכמה מקולקלת ההתרחקות מהן.

נאמר בפסוק ב: "וַיֵּדָא יַעֲקֹב אֶת פְּנֵי לְבָן וְהִנֵּה אֵינָנוּ עִמּוֹ בְּתַמּוּל שְׁלֹשׁוֹם" נגנה את לבן על קבלתו לשון הרע מבניו, כדברי הספורנו שהזכרנו, וגם על כך שלא גער בבניו על קנאתם ביעקב ועל כפיות הטובה שלהם.

נאמר בפסוק ג: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל יַעֲקֹב שׁוּב אֶל אֶרֶץ אַבְרָהָם וְלִמְלֹךְ דָּד וְאֵהִיָּה עִמָּךְ"

נסביר שה' נגלה ליעקב כדי לחזקו, וכפי שכתב בעל צרור המור: "אבל כשראה את פני לבן זועפים... מיד נתיירא, ונגלה אליו האלקים לחזקו שלא יירא ממנו...".

לאחר מכן נביא את דברי רש"י שכתב: "שוב אל ארץ אבותיך – ושם אהיה עמך, אבל בעודך מחובר לטמא אי אפשר להשרות שכינתי עליך". נוכל להביא גם את דברי המדרש רבה (עד, א): "נכסי חוצה לארץ אינן בכלל ברכה, אלא משתשוב אל ארץ אבותיך אהיה עמך".

בדברים אלו נעורר את הילדים לקדושתה של ארץ ישראל ולהבנה שה' קרוב ושומר באופן מיוחד על היושבים בארץ יותר מעל אלו היושבים בחוץ לארץ.

שיחת יעקב עם רחל ולאה בשדה ותשובתן

(פסוקים ד-טז)

בפסוקים אלו מסביר יעקב לנשותיו באריכות מדוע הוא רוצה לעזוב את בית אביהן, וזאת כדי שתהיינה שותפות עמו ותלכנה עמו ברצון, וכפי שכתב הרלב"ג:

"...שאין ראוי לאדם כשירצה דבר מה מאנשי ביתו, שיכריחם על צד האונם והניצוח [שיפעל בכוח, מתוך שליטה], אבל ישתדל לפתות אותם ולהכניעם אל מה שירצהו בתכלית מה שאפשר [לשכנעם בצורה המרבית] כדי שיתעוררו לזה מעצמם [שיקבלו את הדבר מרצון]... ולזה תמצא שאמר יעקב לנשיו דברים נכוחים [ישירים ואמתיים] כיאום [שהביאו את רחל ולאה] להשמע אליו להפרד מאביהן...".

נאמר בפסוק ד: "וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב וַיִּקְרָא לְרַחֵל וּלְלָאָה הַשָּׂדֶה אֶל צֹאנוֹ"
נדבר עם הילדים על חכמתו וזהירותו של יעקב בקראו לרחל ולאה

לשדה. יעקב נזהר מלבן ומבניו שלא יאזינו לשיחותיו, ועל כן לא דיבר עם נשותיו בבית.

נאמר בפסוק ו: "וַאֲבִיבֶן הַתֵּל בִּי וְהַחֲלִף אֶת מִשְׁפַּרְתִּי עֲשֶׂת מִנִּים..."

את המילים "עֲשֶׂת מִנִּים" נסביר כ**כבוד שור** (בפסוק ז): "לפי הפשט, לאו דוקא, אלא הרבה פעמים..."

כלומר יעקב לא התכוון במילה "עֲשֶׂת" לעשר פעמים דווקא, אלא לפעמים רבות וכעין זה כתב גם רשב"ם.

"...וְלֹא נָתַנּוּ אֱלֹקִים לְהָרַע עֲמִדִי"

יעקב השתמש בחכמתו כדי לפצל את המקלות, ואף על פי כן לא התגאה בחכמתו, אלא זכר שה' משגיח ושומר עליו ושולח ברכה בכל מעשה ידיו.

נאמר בפסוק ז: "אם כה יאמר נקדים יהיה שְׂכָרְךָ וְיִלְדוּ כָּל הַצֹּאן נְקֻדִים וְאִם כֹּה יֹאמֶר עֲקֻדִים יְהִי שְׂכָרְךָ וְיִלְדוּ כָּל הַצֹּאן עֲקֻדִים"

על פסוק זה נשאל: הרי יעקב התנה עם לבן שיקבל את הנקודים, עקודים, טלואים וחומים, ולא רק את הנקודים?

נביא את הסברו של הרד"ק שכתב: "...שנה הראשונה ראה בלידה כי היה חלקו של יעקב רב, והחליף את משכורתו, ומכאן ואילך בכל שנה שני פעמים [החליף את משכורתו]..."

כלומר מתחילה עשו תנאי שיעקב יקבל את כל הכבשים שאינם חלקים, אולם כאשר ראה לבן שנולדו לחלקו של יעקב הרבה מאד נקודים, עקודים, טלואים וחומים, שינה לבן את התנאים והסכים רק לסוג אחד - נקודים. ושוב, כאשר ראה לבן שנולדים הרבה נקודים, החליף לעקודים, וכן הלאה.

נשאל: כיצד החליף לבן פעמים כה רבות (עשרת מונים) את תנאי המשכורת, הרי היו בצאנו רק חמישה סוגים: לבנים, חומים, נקודים, טלואים ועקודים?

נשיב על פי דברי האברבנאל: "...וכאשר רואה שיוולדות עקודים, היה מחליף התנאי במלואים או שהיה חוזר לנקודים. וכן היה מחליף אותו מצבע לצבע...".

כלומר לבן היה מחליף שוב ושוב את תנאי התשלום, וכאשר החליף בין כל חמשת הסוגים השונים, חזר שוב על האופנים שכבר ניסה קודם לכן באופן שרירותי.

בפסוק זה נדגיש את רמאותו הגדולה של לבן ולעומתה את ברכת ה' המופלאה שליוותה את יעקב בכל שנות עבודתו אצל לבן. ניתן להזכיר את הבטחת ה' ליעקב בתחילת הפרשה (בראשית כח, טו):

"וַיִּשְׁמְרֵיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ", ואת התקיימותה.

נאמר בפסוק ט: "וַיַּצֵּל אֱלֹקִים אֶת מִקְנֵה אַבְיָם וַיִּתֵּן לִי"

נשאל: הרי הצלחת הוולדות שלא ייוולדו חלקים היתה מכוח פיצול המקלות, ומדוע נאמר שה' הוא שהצליח ונתן ליעקב את מקנה לבן? על כך נביא את דברי הרמב"ן: "...ולא היה זה במקלות [בגלל המקלות], כי הוא יספר להם [יעקב מספר לנשותיו את] מעשה ה' הגדול שעשה עמו, להפליא מידי שנה בשנה, כאשר אמר 'ולא נתנו אלקים להרע עמדי'...".

ובעל עקדת יצחק כתב: "...הנה הוא לא היה אפשר להצליח שם ברוב השתדלות רק אם היה שם סיוע אלקי...".

כלומר חכמת המקלות לבדה לא היתה מצליחה כל כך לולא עזרת ה'.

נאמר בפסוק יב: "וַיֹּאמֶר שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל הָעֵתָדִים הָעֹלִים עַל הַצֹּאן עֲקָדִים נְקָדִים וּבְרָדִים..."

כתב הרמב"ן:

"ומעם והנה העתודים העולים על הצאן, הראה לו בחלום כי יעלו על הצאן העתודים וכולם עקודים ואחרי כן היו כולם נקודים... והגיד כי הוא רואה את החמם שעושה לו לבן להחליף את משכורתו ויעשה הנולדים כמראה אשר יצטרך אליו יעקב...".

לאור דבריו נסביר, שמלאך ה' הראה ליעקב בחלום שהעתודים (התיישים והאילים). מלשון 'עתד', גדול וחשוב. ראה רמב"ן) העולים על הצאן הם עקודים, נקודים וטלואים, כלומר ה' יסובב שהתיישים והאילים העולים על הצאן יתאימו, על פי רמאותו של לבן, פעם עקודים, פעם נקודים ופעם טלואים.

נאמר בפסוקים יד-טו: "וַתַּעַן רַחֵל וְלֵאָה וַתֹּאמְרָנָה לֹא... הֲלוֹא נִבְרִיית נִחְשְׁבֵנוּ לֹא בִּי מִכְרָנוּ..."

נציין את גודל רשעותו של לבן והתנהגותו הרעה לבנותיו, שמכרן ואכל את כספן, וכפי שכתב רש"י: "אפילו בשעה שדרך בני אדם לתת נדניא לבנותיו בשעת נישואין, נהג עמנו כנבריות, כי מכרנו לך בשכר הפעולה".

נאמר בהמשך הפסוק: "...וַיֹּאכַל גַּם אָכַל אֶת כֶּסֶפֵנוּ"

כתב רש"י: "שעיכב דמי שכר פעולתך [של שש השנים]".
ורשב"ם כתב: "שנשתכר בנו בנישואינו, שהיה לך להשתכר בניגע כפיד ולפרנסנו".

לאור דבריהן נציין את הכאב הגדול של רחל ולאה על התנהגות אביהן, שלא רק שלא נתן ליעקב מתנות לרגל חתונתן אלא אף השתמש בהן כשכר, ולא שילם ליעקב על עבודתו המסורה במשך ארבע עשרה שנה. ולא זו בלבד, אלא אף את דמי העבודה של שש השנים שלא היו בתמורה לבנותיו - עיכב, ולא חש לפרנסת בנותיו ובניהן.

נאמר בפסוק טז: "...וַעֲתָה כָּל אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹקִים אֵלַי עֲשֵׂה"

בפסוק זה נדגיש את יראת השמים של רחל ולאה שזירזו את יעקב לקיים את כל דברי ה', כדברי הנצי"ב: "...אין לך לשום נגד עניך פחד עשו... כי דבר אלקים אין להשיב".

בריחת יעקב ומשפחתו ולקיחת רחל את התרפים

(פסוקים יז-כא)

נאמר בפסוק יז: "וַיִּקַּם יַעֲקֹב וַיֵּשָׂא אֶת בְּנָיו וְאֶת נָשָׁיו עַל הַגְּמָלִים"

נתאר בפני הילדים פרידה המתרחשת בין אב לבנותיו האהובות, בין חותן לחתנו ובין סב לנכדיו, פרידה מרגשת מתוך נשיקה ואהבה וראה פסוק כח, הענקת מתנות יקרות וליווי מתוך שמחה לקראת הדרך החדשה (ראה פסוק כז), וכפי שכתב הרלב"ג על המשתה שעשה יעקב ללבן בהר הגלעד: "...שראויו לאדם כשיפרד מאחר שהיתה לו חברה עמו... בפיוס ובשלום לפי מה שאפשר...".

לאחר מכן נשאל: מדוע יעקב לא נפרד מלבן?

נענה בעקבות תשובתו של יעקב עצמו ללבן (להלן לא, לא): "כִּי יִרְאֵתִי כִּי אֶמְרֵתִי פֶן תִּגְדֹּל אֶת בְּנוֹתַי מֵעַמִּי".

כלומר יעקב ידע שלבן לא רק שלא ישלחנו בשלום ובכבוד, אלא אף ירע לו ויגזול ממנו את רחל ולאה, לכן עזבו בלא כל הודעה ופרידה. לאור זאת נשוב ונגנה את לבן על כפיות הטובה שלו כלפי יעקב, שלמרות שעבדו בנאמנות רבה, אילץ אותו לברוח ממנו בלא כל פרידה.

לאורך כל הפסוקים המתארים את הבריחה של יעקב ומשפחתו נגנה את כפיות טובתו של לבן, ונדבר על מעלת מידת הכרת הטוב.

נאמר בפסוק יח: "וַיִּזְנֶה אֶת כָּל מִקְנֵהוּ וְאֶת כָּל רֶכְשׁוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ..."

כתב הרלב"ג: "...שראויו לאדם [ואף על פי ש] ואם הוא מושגח מה' יתברך, שישתדל בשמירת קניינו ולא יסמוך על הנס, הלא תראה שיעקב... לא עזב דבר מקניינו שלא הביא עמו...".

כאן נציין את מידת האחריות של יעקב על ממונו.

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...לְבֹא אֶל יַעֲקֹב אָבִיו אַרְצָה כְּנָעַן"

נציין את געגועיו העזים של יעקב אל בית אביו, משלא ראהו יותר משלושים וארבע שנים, ואל ארץ הקודש, וכדברי הנצי"ב: "נכסף לבית אביו גם נכספה נפשו לארץ הקדושה...".

נאמר **בפסוק יט**: "וְלִבָּן הֵלֵךְ לְגֹזֵז אֶת עֲאֹנֹ וְתַגְנֹב רַחֵל אֶת הַתְּרָפִים אֲשֶׁר לְאֵבִיהָ"

כתב רש"י: "ותגנב רחל את התרפים – להפריש את אביה מעבודת אלילים נתכוונה".

ובבראשית רבה (עד, ה) הוסיפו: "...מה אנא מיזיל לי, ונשבוק הדין סבא בקלקוליה...".

כלומר רחל חסה על לבן אביה הזקן וחששה לעזוב אותו בקלקלתו ולהשאירו עם אליליו.

לאור דברים אלה נשבח את מעשה רחל, שנהגה מתוך כוונה טובה, ברצונה למנוע מאביה להמשיך ולעבוד לתרפים.

רדיפת לבן ובניו אחרי יעקב ודברי ה' ללבן בלילה

(פסוקים כב-כד)

נאמר **בפסוק כג**: "וַיִּקַּח אֶת אַחִיו עֲמוֹ וַיְרִדֵהוּ אַחֲרָיו דֶּרֶךְ שְׁבַעַת יָמִים..."

על המילה "אחיו" נשאל: הרי היתה ללבן רק אחות אחת – רבקה, אם כן מי הם אחיו אלו שלקח עמו?

נענה כרש"י, ש"אחיו" משמעותו קרוביו, וכפי שתרגם גם יונתן בן עוזיאל.

והרמב"ן כתב (בשם פרקי דרבי אליעזר): "...כי לבן שב לעירו, ומשם לקח כל גיבור וכל בן חיל, ורדף אחריו משם".

לפי דבריו נאמר שלבן רדף כדי להילחם ביעקב, ולכן לקח עמו את גיבורי העיר, כפי שמשמע מהנאמר **בהגדה של פסח**: "צא ולמד מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו: שפרעה לא נזר אלא על הזכרים, ולבן בקש לעקור את הכל [להרוג את כל משפחת יעקב], שנאמר: 'ארמי אבד אבי'". כאן נגיע לשיא הגינוי של לבן, שלא רק שלא נפרד כראוי מחתנו ומבנותיו ונכדיו, אלא אף רצה להורגם.

נאמר **בפסוק כד**: "וַיָּבֵא אֱלֹקִים אֶל לְבַן הָאֲרָמִי בַחֲלֹם הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ הַשְׁמֵר לְךָ פֶּן תִּדְבַר עִם יַעֲקֹב מִטּוֹב עַד רָע"

נציין את אהבתו הגדולה של ה' ליעקב ומכוחה את השגחתו עליו, כדברי **הרלב"ג**: "...להודיע עוצם השגחת ה' יתעלה בדכאים בו, עד שכבר בא דבר השם יתברך אל לבן בחלום הלילה בעבור שמירת יעקב, וסיבה שיבקש לבן מיעקב שיכרתו ברית יחדיו...".

שאל: מדוע הזהיר ה' את לבן שלא ידבר עם יעקב אפילו טובות?

נענה שתי תשובות:

א. **רש"י**: "כל מובתן של רשעים, רעה היא אצל הצדיקים".

כלומר גם בדברים הטובים של הרשעים ישנן רעות שאינן רצויות.

ב. **רמב"ן**: "...ופשוטו, השמר לך פן תדבר עמו לעשות לו מובה אם ישוב עמך מדרכו, או פן תפחידנו לעשות לו רעה אם לא יבוא עמך, כי אני ציויתי לשוב אל ארצו".

כלומר ה' הזהיר את לבן שלא ינסה בשום דרך לשכנע את יעקב לשוב לחרו, לא באיום ואף לא בהבטחה שיעשה עמו טוב אם ישוב, שכן זה נגד רצון ה' שציווהו לשוב לארצו.

בביאור פסוק זה נגדיל את דמותו של יעקב בעיני הילדים
תוך הדגשת אהבתו הגדולה של ה' ליעקב.

דברי לבן ליעקב וחיפוש התרפים (פסוקים כה-לה)

נאמר בפסוק כו: "וַיֹּאמֶר לְבָן לְיַעֲקֹב מַה עָשִׂיתָ..."

בפסוק זה ובפסוקים שלאחריו נגנה את לבן על דברי השקר שאמר ליעקב תוך שהוא מתחזה כמי שרצה באמת להיפרד מיעקב ומשפחתו בשלום, כאשר באמת בליבו חשב רק לעשות רע, ואפילו בא עם גיבורי חיל כדי לפגוע בהם.

נאמר בפסוק כט: "יֵשׁ לְאֵל יָדַי לַעֲשׂוֹת עִמָּכֶם רָע וְאֱלֹהֵי אֲבִיכֶם אָמְשׁ אָמַר אֱלֹהֵי..."

נדגיש את רשעותו של לבן שלא התחרט מכוונתו הרעה אף לאחר שה' דיבר עמו, ואף שהיה לו להבין שה' אוהב את יעקב ושומר עליו, וכדברי רבנו בחיי: "הרשעים מתהללים במעשיהם הרעים, וכן לבן הרשע היה מתהלל בכאן במעשה רע".

נאמר בפסוק ל: "...לָמָּה גִנַּבְתָּ אֶת אֱלֹהֵי"

אמרו חכמינו ז"ל **בבראשית רבה** (עד, ח): "...כיון ששמעו השבטים כך, אמרו: בושנו כך אבי אמנו, שלעת זקנותך אתה אומר: 'למה גנבת את אלהי'".

כלומר בני יעקב התביישו בסבם, לבן, שאף לעת זקנותו אמר על האלהים שלו שאפשר לגנבו, כמבואר **במתנות כהונה** שם: "מאחר שהוא נגנב ודאי אין בו ממש".

בדברי לבן ליעקב אנו מוצאים שתי שאלות:

א. מדוע ברח - "למה נחבאת לברוח"?

ב. מדוע גנב את אלהי - "למה גנבת את אלהי"?

יעקב עונה ללבן בחכמה, על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, כדברי הרשב"ם.

על השאלה הראשונה ענה (פסוק לא): "...בִּי יֵרֵאתִי בִּי אֲמַרְתִּי פֶּן תִּגְזֹל אֶת בְּנוֹתַי מֵעַמִּי".

ועל השאלה השניה ענה (פסוק לב): "עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה..."

נסביר כפשוטו, שיעקב אמר ללבן מילים חריפות אלו ("לא יחיה") מפני שהיה בטוח שאף אחד מבני ביתו והנלווים עמו לא לקח את תרפיו.

נאמר בפסוק לה: "ותאמר אל אביה אל יחר בעיני אדני כי לוא אוכל לקום מפניך כי דרך נשים לי..."

דרכן של נשים היא, שלפעמים הן מרגישות חולשה וזקוקות למנוחה. רחל טענה שהיא מרגישה חלשה כ'דרך נשים', ובכך שנתה מן האמת, מפני שחששה מאביה שעלול היה להרגה. מכאן נלמד על רשעותו הגדולה של לבן שהיה דבוק בעבודה זרה עד כדי כך שהיה מוכן להרוג את בתו בגללה.

תוכחת יעקב ללבן (פסוקים לו-מב)

נאמר בפסוק לו: "ויחר ליעקב וירב בלבן ויען יעקב ויאמר ללבן מה פשעי מה חטאתי כי דלקת אחרי"

חכמינו ז"ל בבראשית רבה (עד, י) אמרו: "...[עדיפה] קפדנותן של אבות ולא ענוותנותן של בנים. קפדנותן של אבות מניין? ויחר ליעקב וירב בלבן... את סבור שמא מכות או פצעים היו שם? אלא [רק] דברי פיוסים: יעקב מפיים את חמיו..."

כלומר יעקב כעס מאד על לבן והוכיח לו את צדקותו. בדבריו נתן יעקב ללבן להבין שהתנהגותו היתה שלילית ומקולקלת, אך לא הכהו ולא פצעו, לא קיללו ואף לא ביזהו, אף על פי שהיו לו סיבות טובות לנהוג כך, אחר שלבן רדף אחריו להורגו.

נדבר על גדולתו של יעקב, שלמרות התנהגותו השפלה של לבן כבש

את כעסו ולא ביזה את חמיו. יחד עם זאת השיב לו בדברי תוכחה בעוז ובאומץ על החשד שחשד בו והוכיח את צדקותו.

נאמר בפסוק לח: "זֶה עֲשָׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי עֹמֵד רְחֵלֶיךָ וְעֵינֶיךָ לֹא שָׁבְלוּ..."
כתב רש"י: "לא שכלו – לא הפילו עיבורם..."

נשאל: מדוע קורה שמפילות הכבשות את עוברן?
נשיב כרשב"ם: "מתוך חוסר מרעה, ומתוך שמירה פחותה".
כלומר בהמה מפילה את העובר שבבטנה משתי סיבות עיקריות:
האחת – מחוסר מזון, והשנייה – מחוסר שמירה. אולם יעקב דאג שבעלי החיים יאכלו כראוי, וכן שמר עליהם שלא יפגעו.

נוסיף ונאמר, שהעובדה שהצאן לא הפיל במשך כל עשרים השנים, מעידה על מידותיו המופלאות של יעקב: טוב לב, חמלה, אחריות, זהירות ומסירות.

נאמר בהמשך הפסוק: "...וְאֵילֵי צֹאנֶךָ לֹא אֶכְלֹתִי"

נסביר שרועי חרן היו נוהגים לאכול מהצאן שרעו כאשר היו במרעה, כדברי הרשב"ם: "דרך רועי צאן במדבר לאכול מן הכבשים הזכרים", ויעקב אבינו בישרותו לעולם לא אכל מצאן לבן.

נאמר בפסוק לט: "טֹרְפָה לֹא הִבֵּאתִי אֵלֶיךָ אָנֹכִי אַחַשְׁנָה מִיְדֵי תִבְקַשְׁנָה..."

כתב רש"י: "טרפה – על ידי ארי וזאב. 'אנכי אחטנה' – ...אנכי אחסרנה, אם חסרה חסרה לי, שמידי תבקשנה".

כלומר לבן ביקש מיעקב לשלם לו על הכבשים שנטרפו על ידי אריות וזאבים, ויעקב נענה לבקשתו ושילם.

נציין בהתפעלות את חסידותו של יעקב ששילם לפניו משורת הדין, שכן אין זה תפקידו של רועה להילחם מול חיות טרף (כפי שכתב הנצי"ב), הרי הוא נחשב כאנוס, ובודאי אין לחייבו בתשלום.

הנצי"ב מוסיף ומתאר את מסירותו וגבורתו של יעקב וכותב: "שהיה נלחם ומציל מבין שיניהם".

כאשר ראה יעקב אריה אוחז בשיניו שה או עז, היה נלחם בו ומוציא את הטרף מבין שיניו, למרות הסכנה הגדולה שבעמידה מול אריה רעב שכבר תפס את טרפו בפיו.

נדבר בהרחבה על מידת יושרו ואחריותו של יעקב בעבודתו עד כדי סיכון חייו, ועל האומץ הרב שגילה.

“...וַגִּבַּתִּי יוֹם וַגִּבַּתִּי לַיְלָה”

ממילים אלו נלמד שיעקב היה אחראי על הצאן אף בלילה, ונדרש לשלם על מה שנגנב.

מהפסוק הבא משמע שיעקב שמר אף בלילות ואף בימי החורף הקרים ביותר, שכן נאמר “וַקָּרַח בַּלַּיְלָה”, וכפי שתרגם **אונקלוס**: “...וננבתי לילה - ונמרית בליליא”, כלומר שמרתי בלילה.

פעמים רבות נשאר יעקב עם הכבשים כדי להשגיח עליהן בלילה ולכן נדדה שנתו, וכדברי הרד"ק: “...ונדדה שנתי מעיני הן מפני הקור, הן מפני שהיה לבי מרוד אל הצאן שמא יבואו זאבים למרוף או ננבים לננוב”.

נאמר **בפסוק מ**: “הִיִּיתִי בַיּוֹם אֹכְלֵי תְרֵב...”

נסביר שיעקב עבד בחריצות רבה במשך כל שעות היום, גם בשעות החמות ביותר, למרות השמש הקופחת על ראשו.

נאמר **בהמשך הפסוק**: “...וַקָּרַח בַּלַּיְלָה...”

כאמור יעקב היה אחראי על הצאן גם בלילה. מפעם לפעם קם משנתו כדי לבדוק מה קורה בדיר, ואז היה נחשף לקור העז ששרר בחוץ. בזמנים בהם נדרשה שמירה יתרה היה נשאר עם הצאן ושומר עליו למרות הקור הגדול.

נאמר לילדים שמסירות זו של יעקב היתה מעוררת התפעלות גם אם היתה ליזמן קצר, על אחת כמה וכמה כאשר מדובר בזמן ארוך כל כך - עשרים שנה.

בתיאור מסירותו של יעקב בשמירת הצאן נציין שיעקב אבינו היה בבחינת 'אביר הרועים', הוא הנהיג את הצאן ביד רמה, באצילות ובעדינות נפש, בגבורה ובנאמנות.

נעסוק בשלושה פסוקים אלו בהרחבה ובכך נעורר את הילדים ללכת במידותיו הטובות של יעקב אבינו - טוב לב, חמלה, יושר, אחריות, אומץ לב, מסירות ונאמנות.

נאמר **בפסוק מב**: "לֹוּלִי אֱלֹקֵי אָבִי אֱלֹקֵי אַבְרָהָם וַפַּחַד יַצְחָק הִיָּה לִּי..."
יעקב מכנה את ה' - "פחד יצחק". נסביר שה' נקרא כך כי יצחק היה ירא מאלקיו מתוך הכרת גדולתו וגבורתו והיה עובדו ביראה, וכפי שתרגם **אונקלוס**: "...ודדחיל ליה יצחק", כלומר שפחד יצחק מה'.

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...כִּי עָתָה רִיקָם שְׁלַחְתָּנִי..."
נסביר שיעקב התכוון לומר שללא עזרת ה' היה לבן מרמה אותו וגוזל ממנו את כל רכושו, וכדברי **הבכור שור**: "כי עתה ריקם שלחתיני - ולקחת עבודתי כאונם, ברצונך".

כריתת הברית בין לבן ליעקב ועשיית הגלעד

(פסוקים מג-נד)

נאמר **בפסוק מג**: "וַיַּעַן לְבָן וַיֹּאמֶר אֶל יַעֲקֹב הַפְּנוֹת פְּנֵי וְהַפְּנִים... וְלִבְנֵי מָה אֲעֲשֶׂה לְאֵלֹהֵי הַיּוֹם אוֹ לִבְנֵיהֶן אֲשֶׁר יִלְדוּ"

כתב רש"י: "איך תעלה על לבי להרע להן?"
כלומר אלו הן בנותי, ובניך - נכדי - נחשבים כבני, ואיך אשוב לעשות רעה לבני משפחתי?

נשאל את הילדים: האם בדברים אלו שיקר לבן ועשה עצמו כאב

הדורש את טובת משפחתו, או שבאמת נכמרו רחמיו בשעה זו ואמר את דבריו בכנות?

נענה על פי דברי הרמב"ן, שלבן אמר דברים אלו בכנות, מתוך חמלה על בנותיו: "...ויותר נכון נראה שהוא דרך חמלה, ולבנותי מה אעשה לאלה אשר לפני, כי נכמרו רחמי עליהן, או לבניהן הנולדים בביתי והם לי כבני..."

לאור דבריו נשאל: כיצד נהפך ליבו של לבן כל כך, מרע לטוב - בתחילה רדף אחרי יעקב, בנותיו ונכדיו להורגם, וכעת מדבר בחמלה ובפיוס ומציע לכרות ברית, וכפי ששאל הרד"ק: "והיאך היה לבן מפיס ממנו, והלא אמר 'יש לאל ידי לעשות עמכם רע'?"

על שאלה זו נשיב שלוש תשובות:

א. לבן דיבר בחמלה מפני שפחד מיעקב, כי ראה שה' עוזר לו, ולא בגלל רחמיו על בנותיו ונכדיו, כפי שכתב הרד"ק: "שראה כי אלקים עם יעקב ככל אשר היה עושה והזהירו עליו... לפיכך ירא ממנו ובקש ממנו ברית".

ב. דבר זה הוא מעשה ה', שכיון שאהב את יעקב הפך את לבבו של לבן להשלים עם יעקב, וכדברי הרלב"ג (בפסוק נב): "להודיע עוצם השגחת השם יתעלה בדבקים בו... וסכב שיבקש לבן מיעקב שיכרתו ברית יחדיו... בדרך שאמר הכתוב: 'ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישרים אתו'".

ג. דבריו הכנים והאמתיים של יעקב - הוכחת צדקתו וגודל מסירותו - פעלו על ליבו של לבן וגרמו לו להבין שלא היה בסדר, עד כדי כך שעוררו אצלו את מידת החמלה הטבעית של אב לבנותיו וסב לנכדיו, גש שלא היה קיים במשך כל עשרים השנים בהן היה יעקב בביתו.

לאור הסברים אלו נדבר עם הילדים על אהבת ה' ליעקב ועל גודל השפעתו של יעקב על לבן למרות רשעותו.

נאמר בפסוק מד: "וַעֲתָה לָכֶּה נִכְרְתָה בְרִית אֲנִי וְאֶתְהָה..."

הרצון של לבן לכרות ברית עם יעקב מוכיח ששינוי גדול התחולל אצל לבן (כפי שהבאנו בשם הרמב"ן), שכן לאורך השנים לא חס על בנותיו, והנה עתה בא לכרות ברית כדי לדאוג לבנותיו בעתיד, כאשר הוא לא יהיה אתו, כפי שאמר לבן בהמשך (פסוק נ): "אִם תִּעֲנֶה אֶת בְּנֵי... אִין אִישׁ עֲמָנוּ רָאָה אֱלֹקִים עַד בְּיָנִי וּבִינְךָ", וכך המשיך שם הרמב"ן: "...ועתה איטיב להן שתכרות לי ברית שלא תענה אותן..."

בענין כריתת הברית נביא את דברי הנצי"ב (בהקדמתו לספר בראשית) המדבר בשבחו של יעקב שהתפייס עם לבן, וכך כתב:

"...וזה היה שבח האבות, שמלבד שהיו צדיקים וחסידים ואוהבי ה' באופן היותר אפשרי, עוד היו ישרים, היינו שהתנהגו עם אומות העולם... באהבה וחשו לטובתם... ויעקב אבינו, אחר שהיטב חרה לו על לבן... מכל מקום דבר עמו דברים רכים עד שאמר על זה בבראשית רבה: 'קפדנותן של אבות ולא ענוותנותן של בנים'..."

נאמר בפסוק מה: "וַיִּקַּח יַעֲקֹב אֶבְרָהָם וַיְרִימָהּ מִצֶּבֶה"

יעקב מגלה כאן גבורה גדולה בהרימו את האבן הגדולה.

נאמר בפסוק מו: "וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְאָחִיו לְקַטּוּ אֲבָנִים..."

נשאל את הילדים: מה כוונת התורה במילה "לְאָחִיו", הרי ליעקב היה רק אח אחד, ואף הוא לא נכח באותו מעמד?

נענה שתי תשובות:

א. יעקב התכוון לעבדיו, וכדרכו לתת כבוד לבני אדם, וקל וחומר לעבדיו, כינס אחיו, וכך כתב הרד"ק: "לאחיו – לאנשיו... יעקב עם אשר עמו..."

ב. יעקב התכוון לאחיו לבן, וכדברי הרמב"ן: "לאחיו לבן הנזכר שבאו עמו...", וכפי שמשמע מפסוק נ"ד: "וַיִּזְבַּח יַעֲקֹב זֶבַח בְּהָר וַיִּקְרָא לְאָחִיו לְאָבֶל לָחֵם...", וכפירוש רש"י שם: "לאחיו – לאוהביו שעם לבן".

רש"י הביא הסבר נוסף, על פי חכמינו ז"ל: "לאחיו – הם בניו, שהיו לו אחים נגשים אליו לצרה ולמלחמה".

כוונת דבריו, שהתורה קראה לבני יעקב 'אחים' מפני שרצתה ללמד אותנו שהם עזרו לאביהם בכל צרה, שהיו גיבורים כאביהם והתנהגו כמו אחים, וכפי שנאמר **בבראשית רבה** (עד, יג): "...אמר רב הונא, גיבורים כיוצא בו, צדיקים כיוצא בו...".

אמנם רצונם של בני יעקב לעזור לאביהם נבע מתוך הכבוד הגדול שרחשו לו, ובוודאי לא התנהגו אליו כאחים שאין ביניהם יחס של ראה, אך נעדיף לשמור פירוש זה לגיל הבוגר, שכן בגיל הצעיר אנו רוצים להשריש בילדים את גודל מורא האב.

נאמר **בפסוק נג**: "אֱלֹקֵי אַבְרָהָם וְאֱלֹקֵי נְחֹר וְשֵׁפְטוּ בֵּינֵינוּ אֱלֹקֵי אַבְיָהֶם וַיִּשְׁבַּע יַעֲקֹב בְּפָחַד אָבִיו יִצְחָק"

כתב **הבכור שור**: "עפ"א לפומיה [צריך לשים עפר בפי לבן]! ששיתוף יכול [ה'], עם שאינו יכול [אליל, נחור]".

ורבנו אברהם בן הרמב"ם כתב: "שיתוף על ידי לבן בין אל האמת, 'אלקי אברהם', ובין עבודה זרה, 'אלהי נחור', והתרחק יעקב ע"ה משיתופו, והכריז [בדבריו] אמונתו באחדות אלקי יצחק שהוא אלקי אברהם...".

כלומר לבן שיתף את ה' ואת אליל נחור בכריתת בריתו עם יעקב, ויעקב נזהר מכך והודיע ללבן שה' הוא אחד, הוא אלקי אברהם ויצחק, כאומר שאין עוד מלבדו.

המסרים העולים מפרק לא

דברי בני לבן, שינוי פני לבן וציווי ה' ליעקב לשוב לארץ:

1. זהירות משקר, מכפיות טובה, מקנאה ומאמירת לשון הרע - מהביקורת על דברי בני לבן.
2. זהירות מקבלת לשון הרע - מגנותו של לבן שקיבל את דברי בניו.

שיחת יעקב עם רחל ולאה בשדה ותגובתן:

1. עשיית דברי ה' מרצון ללא כפיה - יעקב הסביר לנשותיו באריכות מדוע ה' ציווהו לעזוב את חרן, כדי שיצטרפו אליו מרצון.
2. השתדלות האדם מועילה רק כאשר ה' בעזרו - יעקב הצליח בתחבולת המקלות מפני שה' סייע בידו.
3. יראת ה' של רחל ולאה - רחל ולאה זירזו את יעקב לעשות את דבר ה'.

בריחת יעקב ומשפחתו ולקיחת רחל את התרפים:

1. הכרת הטוב - מגנותו של לבן שהיה כפוי טובה עד כדי כך שיעקב נאלץ לברוח מבלי להיפרד ממנו כמצופה.
2. אחריות האדם על ממונו - יעקב לא ויתר על שום דבר מקנייניו כאשר ברח מלבן.
3. אהבת יעקב לאביו ולארץ הקודש - יעקב נכסף לשוב אל יצחק אביו ואל הארץ הקדושה.
4. צדקותה של רחל וכוונותיה הטובות - רחל גנבה את התרפים כדי להפריש את אביה מעבודה זרה.

רדיפת לבן ובניו אחרי יעקב ודברי ה' ללבן בלילה:

אהבת ה' את יעקב - ה' הזהיר את לבן בחלום הלילה שלא ידבר עם יעקב מטוב ועד רע.

דברי לבן ליעקב וחיפוש התרפים:

מידת האמת - מגנותו של לבן, שהציג את עצמו כמי שרצה להיפרד מתוך אהבה ואחוה, ובליבו לא התכוון לכך כלל.

תוכחת יעקב ללבן:

1. חכמה מתוך כבוד לזולת - יעקב עונה לשאלותיו של לבן כסדר, על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון.
2. ענוותנותו של יעקב, סבלנותו, יחס הכבוד שרחש לבני אדם וגבורתו - יעקב הוכיח את לבן בעוז, ועם זאת נזהר שלא לבזותו.
3. מידותיו הנעלות של יעקב שהתגלו במרעה הצאן - טוב לב, חמלה, יושר, מסירות, נאמנות, אחריות, חסידות ואומץ לב.

כריתת הברית בין לבן ליעקב ועשיית הגלעד:

1. רדיפת שלום - יעקב הסכים לכרות ברית עם לבן למרות כל מעשיו.
2. אהבת ה' ליעקב - יעקב הצליח לגרום ללבן להשלים אתו ולכרות עמו ברית.
3. כוחה של אמת - דברי יעקב השפיעו על לבן והפכו את לבבו.
4. אהבת יעקב לעבדיו - יעקב קרא לאנשים שעמו 'אחים'.
5. אהבת הבריות - יעקב קרא לקרובי לבן 'אחים'.
6. רדיפת שלום - יעקב עשה סעודה ללבן כדי להוסיף אחווה ורעות.
7. יראת ה' של יעקב - לעומת לבן ששיתף עבודה זר עם שם ה', יעקב נזהר מכך והכריז על אמונתו באחדות הבורא.

פרק לב

בתחילת פרקנו נושא עיקרי אחד: **עזיבת לבן ומפגש יעקב עם מלאכי ארץ ישראל**

עזיבת לבן ומפגש יעקב עם מלאכי ארץ ישראל

(פסוקים א-ג)

נאמר בפסוק א: **"וַיִּשְׁכֶּם לְבֶן בְּבֹקֶר וַיִּנְשֹׁק לְבָנָיו וְלִבְנוֹתָיו וַיְבָרֵךְ אֹתָהֶם..."**
כתב הספורנו: **"...אמנם סיפר ברכת לבן לבנותיו, להורות שברכת האב אשר הוא על בניו בכל נפשו בלי ספק ראוי שתחול יותר..."**
נסביר שלאחר שלבן ראה את ברכת ה' הגדולה בה התברך יעקב והשתכנע באשר לצדקותו של יעקב, יושרו ונאמנותו, נהפך ליבו ובירד את בנותיו ונכדיו באמת, מתוך רצון שיהיה להם טוב.

נאמר בפסוק ב: **"וַיַּעֲקֹב הֵלֶךְ לְדַרְכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ בוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹקִים"**
נדבר על גדולתו של יעקב שמלאכי ה' באים ללוותו, כדברי רש"י: **"מלאכים של ארץ ישראל באו לקראתו ללוותו לארץ"**.
על כך הוסיף האבן עזרא שמלאכים אלו באו ליעקב **"לעזרו בדרך..."**.
נדגיש בפסוק זה את אהבת ה' ליעקב, מתוכה שלח לו מלאכים שילווחו ויעזרוהו בדרך.

נאמר בפסוק ג: **"וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כִּי־אֲשֶׁר רָאָם מַחְנֵה אֱלֹקִים זֶה..."**
כתב האבן עזרא: **"...והוא לבדו ראה מחנה האלקים סביב מחנהו..."**.
כלומר נאמר **"כִּי־אֲשֶׁר רָאָם"** ולא 'כאשר ראום', ללמדנו שרק יעקב ראה אותם.
לאור זאת נציין את גדולתו של יעקב שרק לו הראה ה' את המראה.

המסרים העולים מפרק לב

עזיבת לבן ומפגש יעקב עם מלאכי ארץ ישראל:

1. כוחה של ברכת האב - מסיפור התורה על ברכת לבן.
2. גדולתו של יעקב - מלאכי אלקים באו ללוותו ולעזרו בדרך ורק הוא ראה את מלאכי ה'.

סיכום פרשת ויצא

בפרשתנו אנו ממשיכים להיפגש עם דמותו המאירה של יעקב אבינו. אנו למדים על אהבת ה' העזה של יעקב, שקידתו הגדולה בתורה בבית המדרש של עבר, יראתו את ה' בכל הליכותיו ובמיוחד במקום המקדש ואהבתו הגדולה לנשותיו שהיו לו לעזר בעבודת ה' ובגידול הבנים - שבטי י-ה, המהווים יסוד לכל בית ישראל.

מלבד זאת, למדים אנו על יושרו המופלא ומסירותו הרבה של יעקב אבינו בעבודתו אצל לבן. מאמציו הגדולים בעבודת הצאן נעשו בישרות ומתוך אחריות מופלאה, ונמשכו שנים רבות, למען נישואיו עם רחל ולאה. בכך גילה יעקב את אהבתו הגדולה להן, ואת רצונו העז להקים את בית ישראל.

דמותן של רחל ולאה, שבנו שתיהן יחדיו את בית ישראל, ניכרת לראשונה בפרשתנו. כמו יעקב, גם רחל ולאה היו צדיקות ויראות שמים, על אף שגדלו בביתו של רשע ורמאי. שתיהן נהגו כבוד רב ביעקב, רצו מאד את קירבתו והשתוקקו לבנים ממנו, בנים שיהיו צדיקים ועובדי ה', אבות לשבטי ישראל, בהם תתקיים הבטחת ה' לאברהם: "ואעשך לגוי גדול". כבוד רב נהגו רחל ולאה בשפחותיהן, בלהה וזלפה, ואף הן היו יראות ה' וזכו להיות שותפות להקמת בית ישראל.

אהבה רבה אהב ה' את יעקב אבינו. ה' נגלה אליו בבית אל והבטיח לשומרו בכל דרכיו ולתת לו ולזרעו הבטחות רבות וחשובות, הרבה את בניו משתי נשותיו - רחל ולאה, ומשתי שפחותיהן - בלהה וזלפה, מהן בנה את עמו ישראל, בירך את צאנו ורכושו של יעקב עד שפרץ לרוח

ולא נתן ללבן לפגוע בו ולעושקו. שמירה אלקית זו המשיכה גם בהגיעו
לארץ ישראל, שם שלח ה' מחנה מלאכים ללוותו.
**כמו שאהב ה' את יעקב, כך אוהב ה' אותנו – זרעו של יעקב, זוכר
את חסדי האבות, ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה.**